
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Методичні рекомендації до написання, оформлення та підготовки до захисту кваліфікаційних робіт для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

*Методичні рекомендації до написання, оформлення та
підготовки до захисту кваліфікаційних робіт для здобувачів
другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 053 «Психологія»*

*Затверджено на засіданні кафедри
соціальної роботи, психології та
соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської*

Протокол № __ від ____ 2024

Кваліфікаційна робота : методичні рекомендації до написання, оформлення та підготовки до захисту кваліфікаційних робіт для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 053 «Психологія» / Л. І. Романовська, О.М. Палилюцько, О. Б. Столяренко. Кам'янець-Подільський : НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», 2024. 66 с.

Укладачі: Романовська Л. І., доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Столяренко О.Б., кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут»;

Палилюцько О.М., кандидат історичних наук, в.о. декана факультету соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти

Відповідальний за випуск: Столяренко О.Б., кандидат психологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Рецензенти: Комар Т.В., доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології та педагогіки Хмельницького національного університету;

Попелюшко Р.П., доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри теоретичної і консультативної психології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (м. Київ).

Підписано до друку 29.03.2024. Електронне видання, 2024.

© НРЗВО «КПДІ», 2024

ВСТУП

Підготовка фахівців зі спеціальності «Психологія» – складний, багатогранний і багатопрофільний процес, що включає в себе як теоретичну і практичну підготовку, так і набуття досвіду наукового дослідження. Написання кваліфікаційної (дипломної) роботи є важливою складовою процесу навчання, що дозволяє здобувачам поглибити свої знання, навички та практичний досвід, які необхідні для подальшої професійної діяльності у психологічній сфері.

Магістерська освітньо-професійна програма включає два складники – освітній і науково-дослідний. Науково-дослідна робота здобувача є формою організації навчального процесу, за допомогою якої якнайповніше реалізуються його творчі можливості.

Основна мета написання кваліфікаційної роботи полягає в тому, щоб здобувач вищої освіти продемонстрував рівень підготовки відповідно до вимог освітньої програми та професійних стандартів. Кваліфікаційна робота передбачає самостійне розв’язання складної спеціалізованої задачі чи практичної проблеми у сфері психології, є певним підсумком усієї навчальної та науково-дослідної роботи випускника і виконує такі основні **завдання**:

- систематизує, закріплює і розширює теоретичні, практичні знання за фахом, дозволяє застосувати ці знання при вирішенні конкретних професійних завдань;

- розвиває вміння логічно та грамотно викладати опрацьований літературний матеріал і дані власного дослідження;

- демонструє комплексний, міждисциплінарний характер психології як професії, наукової і навчальної дисципліни;

- дозволяє студенту-випускнику взяти активну участь у становленні та розвитку теорії та практики сучасної психології в Україні;

- формує навички оволодіння методикою досліджень та сучасними методами математичної статистики;

- дозволяє визначити рівень знань, умінь і навичок, набутих здобувачем за роки навчання, тобто теоретичну та практичну підготовленість здобувача до самостійної професійної психологічної діяльності.

Відповідно до стандарту вищої освіти спеціальності 053 «Психологія» і профілю освітньо-професійної програми «Реабілітаційна психологія», кваліфікаційна робота є складовою обов’язкової частини професійної підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти, а процес написання кваліфікаційної роботи магістрантами передбачає формування у них наступних базових **компетентностей**:

- вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності у сфері психології, що передбачає проведення досліджень на відповідному рівні; генерувати нові ідеї (креативність);

- уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми;

- діяти на основі етичних міркувань (мотивів); розробляти та управляти проєктами;
- спілкуватися іноземною мовою;
- здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем психологічної науки та практики;
- самостійно планувати, організовувати та здійснювати психологічне дослідження з елементами наукової новизни та практичної значущості;
- обирати і застосовувати валідні та надійні методи наукового дослідження та/або доказові методики і техніки практичної діяльності;
- здійснювати практичну діяльність (реабілітаційну, психокорекційну, тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну та іншу залежно від спеціалізації) з використанням науково верифікованих методів та технік;
- дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями;
- розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної реабілітації та допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях;
- здатність до психологічної реабілітаційної діяльності та розробки й використання психологічного інструментарію при наданні реабілітаційної допомоги щодо збереження психологічного здоров'я представникам соціально-вразливих категорій населення.

У кваліфікаційній роботі не може бути академічного плагіату, фальсифікації, фабрикації тощо. Вона має бути оприлюднена на офіційному сайті або в репозиторії закладу вищої освіти.

Кваліфікаційна робота здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти виконує функцію підсумкової атестації здобувача, що проводиться на завершальному етапі навчання, у формі її публічного захисту (демонстрації) і завершується видачею диплома встановленого зразка про присудження йому ступеня магістра і присвоєння кваліфікації «магістр психології за освітньо-професійною програмою «Реабілітаційна психологія»».

Порядок підсумкової атестації, формування та діяльності Екзаменаційної комісії визначаються відповідно до «Положення про атестацію здобувачів вищої освіти та роботу екзаменаційної комісії у Навчально-реабілітаційному закладі вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут»».

Дана методична розробка дозволить здобувачам другого (магістерського) рівня вищої освіти отримати уявлення про вимоги, які висуваються до написання, оформлення та захисту кваліфікаційної роботи. Ці рекомендації розроблені на основі досвіду викладачів, стейкхолдерів та здобувачів освітньо-професійної програми «Реабілітаційна психологія» і будуть корисними у процесі написання кваліфікаційної роботи як студентам, так і викладачам, які здійснюють керівництво кваліфікаційних робіт здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «магістр».

1 ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ

Кваліфікаційна (дипломна) робота здобувача, що навчається за освітнім ступенем «магістр», має комплексний характер і пов'язана з використанням набутих здобувачем знань, умінь і навичок із загальних та фахових дисциплін. У кваліфікаційній роботі автору необхідно показати уміння глибоко, всебічно, раціонально та коректно досліджувати поставлені проблеми, робити обґрунтовані висновки і надавати конкретні аргументовані й оригінальні пропозиції.

Кваліфікаційна робота здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти має бути дослідницько-інноваційною працею, котра підпорядкована певній меті та передбачає вирішення конкретних завдань на основі поглибленого вивчення теоретичних та практичних аспектів психології, реабілітаційної психології, законодавства України, передового досвіду, власних досліджень реального об'єкта. Це дослідження має елементи наукової творчості, теоретичної та практичної новизни. Воно передбачає систематизацію, закріплення, розширення та поглиблення теоретичних і практичних знань зі спеціальності 053 «Психологія», а також застосування їх під час вирішення конкретних наукових, прикладних та інших завдань у сфері реабілітаційної психології.

Кваліфікаційна робота може являти собою подальший розвиток і поглиблення раніше виконаних курсових робіт, в яких зазвичай розглядаються більш вузькі питання і вирішення яких носить переважно навчально-пізнавальний характер з елементами наукового дослідження. Кваліфікаційна робота здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Реабілітаційна психологія» має багато спільного з кваліфікаційною роботою здобувача першого (бакалаврського) рівня вищої освіти та з дисертацією доктора філософії.

Вимоги до цієї роботи у науковому відношенні є вищі, ніж до кваліфікаційних робіт здобувачів освітнього ступеня «бакалавр», але поступаються рівню дисертації. На відміну від дисертації, кваліфікаційна робота здобувача магістерського рівня вищої освіти є самостійним дослідженням, котре кваліфікується як навчально-дослідницька праця, тому тематика і науковий рівень цих робіт мають відповідати освітньо-професійній програмі підготовки здобувача магістерського рівня вищої освіти з реабілітаційної психології. Зважаючи на це, процес виконання роботи має забезпечувати не стільки вирішення наукових проблем, скільки засвідчити здатність автора належним чином вести науковий пошук, творчо опрацьовувати наукову літературу, законодавчу та нормативну базу, діагностичні, статистичні та емпіричні дані, розпізнавати професійні проблеми та розробляти програми, технології та рекомендації щодо їх вирішення, знати загальні методи наукового пізнання та психологічного дослідження, вміти застосовувати їх при написанні кваліфікаційної роботи тощо.

У процесі написання кваліфікаційних робіт здобувачі підтверджують рівень своєї професійної підготовки, засвідчують готовність до самостійної дослідницької роботи, що є визначальним свідченням відповідності певному освітньому ступеню.

Дидактичними завданнями кваліфікаційної роботи передбачається:

– формування у здобувача інтересу до наукового дослідження, самостійного наукового пошуку, а також вміння користуватись науково-понятійним апаратом;

– розвиток здатності здобувача підбирати та аналізувати наукову або практичну психологічну проблему, робити теоретичні висновки та узагальнення, творчо використовувати теоретичні положення психології й реабілітаційної психології для успішного вирішення поставленої проблеми і шляхів її розв'язання в умовах сьогодення та на перспективу;

– формування навичок дослідним шляхом здобувати нові знання та оволодіння методикою емпіричного дослідження, а також самостійного застосовування здобутих знань для вирішення конкретних наукових, психологічних, реабілітаційно-психологічних завдань, збагачення ними теорії та практики психологічної (реабілітаційно-психологічної) діяльності, обґрунтування конкретних науково-практичних рекомендацій тощо;

– визначення рівня загальнонаукової та фахової підготовки здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти, його підготовленості до самостійної психологічної (реабілітаційно-психологічної) діяльності, творчого розв'язання психологічних проблем та завдань у сфері реабілітаційної психології.

Отже, кваліфікаційна робота здобувача другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою «Реабілітаційна психологія» – самостійне психологічне дослідження, яке є органічною складовою навчального процесу і засобом перевірки його всебічної готовності до власного наукового пошуку, вона відбиває цілісну структуру психологічного наукового пошуку, розкриває сутність процесів психологічної та реабілітаційно-психологічної практики.

До кваліфікаційної роботи здобувача за освітнім ступенем «магістр» кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т.Сосновської висувають **такі вимоги**:

– актуальність теми, відповідність її сучасному стану розвитку психологічного й реабілітаційно-психологічного знання, а також практичним завданням зазначеної сфери;

– аналіз рівня розробленості теми, наявність характеристики історії вивчення досліджуваної проблеми, її сучасного стану, а також передового досвіду роботи у відповідній сфері психологічного знання;

– об'єктивність дослідження;

– чіткість характеристики наукової проблеми, її об'єкта, предмета, мети, завдань і методів дослідження;

- правильність архітекtonіки, структури та рубрикації;
- відповідність фактичного матеріалу методологічним нормам;
- написання тексту з дотриманням законів і правил логіки, граматики та пунктуації;
- обґрунтованість висновків і практичних рекомендацій;
- відповідність вимогам державних і міжнародних стандартів, а також наукового стилю викладу;
- своєчасність виконання.

Виконується кваліфікаційна робота під керівництвом досвідченого викладача з науковим ступенем і науковим званням, які вказують на його досвід наукової роботи. Педагогічне керівництво цим видом самостійної роботи з боку викладача має переважно консультативно-рекомендаційний характер, що дозволяє здобувачу виявити ініціативність і самостійність.

Відповідно до встановлених у вищій школі вимог, кваліфікаційна робота повинна відповідати певним стандартам. У першу чергу, вона має бути виконаною автором самостійно на основі опрацьованого ним найновішого теоретичного, статистичного і практичного матеріалу. Кваліфікаційна робота повинна містити власні висновки й пропозиції автора, а також бути належно структурованою і оформленою. Механічно переписані з літературних джерел, нормативних документів, не оформлені належним чином, а тим більше виготовлені шляхом плагіату в інших авторів кваліфікаційні (дипломні) роботи здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти до захисту не допускається.

Набір тексту кваліфікаційної роботи повинен виконуватися на комп'ютері з використання текстового редактора Word. Рекомендований обсяг кваліфікаційної роботи приблизно становить 60–70 сторінок комп'ютерного набору. Допускається відхилення в межах $\pm 10\%$. До цього обсягу не включають перелік джерел посилань та додатки.

Робота готується державною українською мовою. Наукову інформацію в ній необхідно викладати у повному обсязі, обов'язково розкриваючи хід та результати дослідження, з детальним описом його методики. Повнота наукової інформації має відбиватися в деталізованому фактичному матеріалі з обґрунтуваннями. До тексту роботи включається весь наявний знаковий апарат (формули, графіки, діаграми, схеми, таблиці тощо), у мовностилістичному оформленні матеріалу необхідно враховувати особливості наукового стилю мовлення, стисло, логічно і аргументовано викладати зміст і результати наукового дослідження, уникати загальних слів, бездоказових тверджень, тавтології.

Назва роботи має бути якомога коротшою, відповідати спеціальності, спеціалізації освітньої програми та суті досліджуваної наукової проблеми.

Захищають роботу публічно на засіданні державної екзаменаційної комісії (ДЕК). Зміст кваліфікаційної роботи та якість захисту визначає рівень підготовленості, ступінь придатності випускника до професійної діяльності.

2 ОРГАНІЗАЦІЯ ВИКОНАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ

Виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи можна умовно розділити на кілька етапів, причому деякі з них можуть виконуватися паралельно. Так, вибір теми і складання плану (змісту) можна і потрібно поєднувати з вивченням літературних джерел, а в процесі проведення експерименту – додатково вивчати і відпрацьовувати теоретичний матеріал.

У стислому вигляді *етапи виконання* кваліфікаційної (дипломної) роботи можна представити таким чином:

- вибір теми;
- підготовка до написання кваліфікаційної роботи, накопичення наукової інформації, опрацювання наукової і методичної літератури;
- планування, підготовка та проведення експерименту;
- написання кваліфікаційної роботи;
- захист кваліфікаційної роботи.

Керівниками кваліфікаційних (дипломних) робіт здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти призначають викладачів кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської, що мають науковий ступінь та вчене звання. Керівник має право здійснювати керівництво не більше п'яти кваліфікаційними роботами протягом навчального року.

Керівник кваліфікаційної роботи *зобов'язаний*:

- допомогти здобувачу обрати тему кваліфікаційної роботи, визначити коло питань з вивчення обраної теми та методи дослідження, намітити план підготовки і написання кваліфікаційної роботи;
- консультувати здобувача у ході виконання кваліфікаційної роботи, здійснювати систематичний контроль, проводити поетапну атестацію (не менше двох разів на семестр) та інформувати про хід виконання кваліфікаційної роботи на засіданні випускової кафедри;
- перевірити і надати відгук на виконану кваліфікаційну роботу з виставленням рекомендованої оцінки.

Кваліфікаційну роботу здобувач виконує відповідно до календарного плану, затвердженого випусковою кафедрою. Цей процес спрямовують і контролюють завідувач кафедри та науковий керівник. Графік виконання окремих розділів роботи доводиться до відома здобувача під час оформлення завдання на кваліфікаційну роботу та затвердження календарного плану її виконання (додаток Б). На кафедрі в обов'язковому порядку складається графік консультацій наукових керівників, в якому вказується час і місце їх проведення. Підготовка кваліфікаційної роботи тривала в часі та відбувається щонайменше протягом одного навчального року. У випадку суттєвого порушення календарного плану виконання кваліфікаційної роботи та (або) недо-

тримання вимог щодо її оформлення здобувач може бути не допущений до захисту роботи за рішенням кафедри.

2.1 Вибір теми

Тематика кваліфікаційних (дипломних) робіт, як правило, розробляється на кафедрі соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської, затверджується на її засіданні і доводиться до відома здобувачів. Тематика робіт має щорічно коригуватися з урахуванням нагромадженого на кафедрі досвіду, побажань роботодавців і фахівців, які здійснюють керівництво і рецензують роботи.

Тему кваліфікаційної (дипломної) роботи здобувачу може визначити й викладач. Якщо викладач веде дослідну роботу з певної проблеми, то він залучає до її розробки і здобувачів, запропонувавши їм для творчого пошуку перелік конкретних тем. Також, здобувач може обрати тему кваліфікаційної роботи самостійно, якщо вона за його переконанням сприятиме подоланню проблем і труднощів, що виникали у нього під час фахової практики чи в процесі його практичної діяльності. Обирати тему без погодження з кафедрою не дозволяється.

Тема кваліфікаційної роботи повинна мати значення для професійної підготовки здобувача, характеризуватися теоретичною та практичною значущістю, відображати реальні та актуальні проблеми сучасної психологічної, реабілітаційно-психологічної роботи, носити інтегративний характер, що відображає зміст фахових та загальнопрофесійних дисциплін. Формулювання теми кваліфікаційної роботи повинно орієнтувати не тільки на теоретичну розробку певної наукової проблеми, але й на вирішення актуальних питань психологічної, реабілітаційно-психологічної практики. Рекомендується вибирати не загальні, а більш вузькі теми, оскільки роботи, присвячені широким темам, бувають поверхневими і недостатньо самостійними, натомість вузька тема опрацьовується більш глибоко і детально. У міру ознайомлення з матеріалом здобувачу відкриваються такі сторони проблеми, про які він раніше не підозрював. Орієнтовна тематика кваліфікаційних робіт представлена у додатку С.

Тему здобувач вибирає, керуючись своїми інтересами і схильностями та враховуючи власний досвід і матеріали, якими він володіє. Можна обрати тему і з метою поглибленого вивчення найбільш актуальних питань теорії та технологій реабілітаційно-психологічної роботи. Як правило, кваліфікаційні (дипломні) роботи виконуються на експериментальному матеріалі, отриманому під час фахової (реабілітаційної) та переддипломної практик. Тому здобувачу вже в період підготовки до проходження першої практики бажано визначитися з методиками емпіричного дослідження та категорією клієнтів, які будуть вивчатися.

Кваліфікаційні (дипломні) роботи можуть виконуватись за тематикою, яку замовлятимуть державні установи, освітні й соціальні структури, що уклали із інститутом угоди про співпрацю.

Після вибору теми, на засіданні кафедри затверджується тема роботи здобувача на підставі поданої ним заяви на ім'я завідувача випускової кафедри та її керівник. Подальші зміни у формулюванні назви кваліфікаційної роботи аргументуються письмовою заявою здобувача, погоджуються з науковим керівником не пізніше трьох місяців до захисту. У цьому випадку потрібно обґрунтувати таку зміну та отримати дозвіл випускової кафедри працювати над обраною темою.

Після вибору теми здобувач звертається до свого наукового керівника за консультацією. Дуже важливо, щоб здобувач самостійно ще до зустрічі з науковим керівником спробував розробити план своєї кваліфікаційної роботи, добре обміркував і чітко уявив собі хід її виконання. Це сприятиме тому, що консультування пройде конструктивніше, а науковий керівник зможе зважити і врахувати здібності здобувача, рівень його підготовленості до виконання цієї роботи, а отже, зробити правильні висновки про те, яку власне допомогу необхідно надавати здобувачу у ході виконання роботи.

Кваліфікаційну роботу здобувач виконує самостійно, користуючись консультаціями керівника і звітуючи перед ним у міру виконання її окремих частин і роботи в цілому.

2.2 Підготовка до написання роботи, накопичення інформації, робота з літературою

Робота над кваліфікаційною роботою починається з роботи з літературними джерелами. Здобувач повинен самостійно ознайомитися зі ступенем розробленості проблеми в науковій та навчально-методичній літературі. Знайомство з опублікованою за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи літературою починається з розробки ідеї, тобто задуму передбачуваного наукового дослідження, який знаходить своє вираження в темі і робочому плані. Такий підхід дає змогу здобувачу більш цілеспрямовано шукати літературні джерела з обраної теми і глибше осмислювати той матеріал, який міститься в періодичних виданнях.

Процес підбору літератури за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи передбачає наступні види діяльності:

- поглиблене вивчення підручників і навчально-методичних посібників за розділами, присвяченими темі дослідження;

- ознайомлення з науковою літературою з обраної теми: науковими працями вчених, найбільш серйозними монографіями, авторефератами дисертацій, журнальними (за останні три – п'ять років) статтями, інтернет-джерелами;

- вивчення нормативно-правової бази України, що відноситься до теми кваліфікаційної роботи;

– добірка статистичного матеріалу за темою роботи на основі даних, що є в статистичних виданнях, науковій літературі, періодичній пресі, інтернеті.

Здобувачу доцільно продумати порядок пошуку і приступити до складання списку літературних джерел з теми. На його основі можливо вже на початку дослідження уточнити його завдання.

Освоєння процесу збору матеріалу, вивчення і опрацювання джерел є важливою складовою формування професійних умінь і навиків, тому здобувачу слід прагнути самостійності в цій сфері.

2.2.1 Складання плану (змісту) кваліфікаційної роботи

Після вибору теми здобувач визначає зі своїм науковим керівником напрями дослідницького пошуку, основні етапи роботи та терміни її поетапного виконання. Теоретичний аналіз відібраної літератури стане підставою для складання змісту кваліфікаційної (дипломної) роботи. План, оформлений відповідним чином, з додаванням вступу, висновку, бібліографічного переліку і додатків, із зазначенням сторінок називається «**ЗМІСТ**» і розміщується після титульного аркуша.

ЗМІСТ (план) – каркас, на якому будується вся робота. Він повинен бути чітким, продуманим, а формулювання його пунктів – змістовним, лаконічним та відображати основні положення кваліфікаційної роботи. Не можна, як це часто роблять здобувачі, давати формулювання публіцистичного стилю, у вигляді питальних речень тощо.

Структура плану кваліфікаційної роботи включає два розділи. Кожен розділ містить два–чотири підрозділи та короткі висновки до розділу. Перший розділ зазвичай носить теоретичний характер, а другий – практичний (прикладний). При складанні плану роботи необхідно визначити зміст розділів і підрозділів, дати їм назву.

Після складання план повинен бути поданий науковому керівнику та затверджений. У ході написання роботи може бути доданий теоретичний і практичний матеріал, в ході експерименту можуть з'являтися нові дані тощо. У зв'язку з цим план може уточнюватися і допрацьовуватися, формулювання мінятися, але все це має бути узгоджено з науковим керівником.

Існує низка вимог щодо написання та оформлення плану (**ЗМІСТУ**) кваліфікаційної роботи:

– кожен розділ і підрозділ кваліфікаційної роботи повинен мати заголовок, що відбиває його тему і зміст;

– не рекомендуються наводити назви типу «Основна частина», «Літературний огляд», «Практична частина» тощо;

– найбільш великі частини кваліфікаційної роботи мають бути названі «розділами»;

– виділяються розділи: 1, 2 .... і підрозділи: 1.1, 1.2, 1.3 ... тощо;

– заголовок кожного розділу, позначеного в змісті, у тексті роботи друкують великими буквами, жирним шрифтом, відповідно нумерують, розташовують посередині і відокремлюють від тексту подвійним інтервалом;

– заголовок кожного підрозділу, позначеного в змісті, у тексті роботи друкується жирним шрифтом, нумерується відповідним чином, розташовується посередині рядка і відокремлюється від попереднього і наступного тексту подвійним інтервалом;

– висновки до кожного розділу друкуються жирним шрифтом посередині рядка і відокремлюється від попереднього і наступного тексту подвійним інтервалом, але не нумеруються;

– крапка наприкінці заголовка не ставиться;

– лапки для виділення заголовків не використовуються;

– переноси слів у заголовках не допускаються;

– вступ, кожен новий розділ, висновок, перелік джерел посилання, додаток доцільно починати з нової сторінки. Більш дрібні підрозділи та висновки до розділу починати з нової сторінки не рекомендується.

При написанні кваліфікаційної роботи її необхідно раціонально структурувати. Огляд заголовків розділів уже повинен характеризувати визначену логіку, використану в роботі. Головна вимога до наукового тексту – послідовність і логічність викладу. При цьому варто пам'ятати, що занадто великі підрозділи (більш 12 сторінок) ускладнюють розуміння читачем логіки вашого викладу. Однак занадто короткі підрозділи (2–3 сторінки) також недоцільні, тому що не дають досить місця для повного розкриття навіть невеликої проблеми чи питання. Кількість підрозділів у кожному розділі повинна бути не менше двох. Наприклад, після підрозділу 2.1 необхідний, принаймні, підрозділ 2.2. В іншому випадку поділ розділу на один підрозділ втрачає зміст.

Інколи доцільним є поділ розділів тексту на більш дрібні. Він допомагає структуруванню роботи. Можливе структурування трьох рівнів (якщо в цьому є необхідність), наприклад:

РОЗДІЛ 1 ...

1.1 ...

1.1.1 ...

1.1.2 ...

і т.д.

Занадто детальне структурування буде ускладнювати загальний вигляд змісту та роботи в цілому.

2.2.2 Вивчення літературних джерел з проблеми

Після того, як тема затверджена керівником, зібрана інформація про основні джерела за темою, можна переходити до їх вивчення. Варто, однак, при цьому пам'ятати, що бібліографічний перелік може і далі розширюватися

в міру знайомства з посиланнями на інших авторів, що будуть зустрічатися в досліджуваних джерелах.

Перелік джерел посилання має бути досить повним і характеризувати поінформованість здобувача в досліджуваній проблемі. Якщо при роботі над темою здобувач виявляє, що з конкретної проблеми літератури недостатньо, то він має ґрунтовніше вивчити і проаналізувати літературу з більш загальної і суміжних психологічних проблем. Це допоможе йому підвищити рівень компетентності у вивченні власної теми, знайти підходи до емпіричного дослідження.

Кількість використуваних джерел характеризує обсяг виконаної здобувачем роботи, тому слугує важливим критерієм для її оцінки. Рекомендовану кількість джерел (від 50) можна вважати орієнтовною. Наприклад, у випадку детального аналізу літератури на іноземних мовах перелік джерел посилання може бути меншим, оскільки цей вид роботи часто вимагає великих часових та інтелектуальних витрат тощо.

Найважливішим завданням роботи на цьому етапі є вивчення основних понять, наукових і практичних проблем теми, різних точок зору на неї, основних теоретичних та емпіричних підходів до її дослідження. Необхідно провести аналіз, порівняння, групування, систематизацію та узагальнення зібраних матеріалів, а не обмежуватися компіляцією традиційних навчальних психологічних знань чи теоретичних міркувань з наукових праць. Робота не повинна носити репродуктивний характер. У процесі вивчення літератури варто виявити критичне мислення, не покладатися надмірно на авторитет друкованого слова, звертати увагу на аргументи, використані автором для тих чи інших тверджень, на опис фактів, що лежать в основі висновків.

Необхідно переглянути всі види джерел, зміст яких пов'язаний з темою кваліфікаційної роботи. До них належать матеріали, опубліковані в різних вітчизняних і зарубіжних виданнях, архівні документи, законодавчі акти та нормативні документи, бібліографічні та реферативні видання.

Під час складання бібліографії необхідно фіксувати бібліотечні шифри кожного джерела, щоб не витрачати часу на повторний пошук. Адреси в інтернеті слід фіксувати разом з інформацією про пошукову систему, ключі пошуку, область пошуку та дату пошуку.

Опрацювання опублікованих за темою кваліфікаційної (дипломної) роботи праць супроводжується їх конспектуванням. Здобувач виписує окремі важливі, на його думку, теоретичні положення, цифри, факти тощо з обов'язковим посиланням на авторів і джерела, з яких запозичив матеріали або окремі результати. Таким чином формується робочий матеріал для написання кваліфікаційної роботи, що групується за окремими найважливішими проблемами, які складуть основні розділи роботи.

Слід пам'ятати, що постійно з'являються нові публікації – насамперед у наукових журналах, часописах і збірниках та монографіях. Тому потрібно докласти значні зусилля для поповнення списку джерел, на які посилається автор кваліфікаційної роботи.

Важливим етапом роботи є збір і систематизація фактичного матеріалу. Здобувач збирає, систематизує інформацію за темою роботи під час фахової (реабілітаційної) та переддипломної практик. Перед проходженням практики його консультує науковий керівник. Ними визначаються конкретні напрями дослідження, методика збору та обробки інформації, її джерела. При збиранні фактичного матеріалу необхідно дотримуватись основної вимоги – інформація повинна бути об'єктивною, повною і достовірною. Отримані результати дослідної роботи та статистичні матеріали слід опрацювати і проаналізувати: абсолютні величини перевести у відносні, показати динаміку явища, зміни в структурі процесу або явища; цифрові дані відобразити в таблицях, побудувати діаграми і графіки. Потім, проаналізувавши матеріал в тексті роботи, слід зробити висновки, обов'язково вказати джерела статистичних даних. Кожне джерело, яке використовується, слід занести в бібліографічний перелік.

Сучасна психологія значною мірою заснована на емпіричних дослідженнях. Тому емпіричні факти та умови їх одержання (експериментальна ситуація, методика, процедура, вибірка випробуваних, результати) повинні бути вивчені і критично осмислені при читанні науководослідних праць. У результаті вивчення літературних джерел за темою у здобувача має скластися уявлення про логіку, етапи дослідження проблеми, основні напрями, аспекти її вивчення. Це визначить логічну послідовність змісту теоретичної частини роботи.

При опрацюванні літературних джерел важливо подумки співвідносити досліджуваний матеріал з тим, що ви вже знаєте про цю проблему з інших джерел: коло використовуваних понять, подібність і розходження в їх розкритті, спільність і специфіка в дослідних підходах, методах, вибірці, результатах, висновках. Таким чином, буде вибудовуватися загальна логіка і послідовність розкриття основних питань у кваліфікаційній роботі. При цьому варто пам'ятати, що аналіз літературних джерел повинен бути націлений не тільки на опис отриманих у психології (чи суміжних дисциплінах) знань з теми дослідження, а й на виявлення невирішених і дискусійних проблем, критичне осмислення теми. Аргументований виклад власної точки зору – важливий аспект кваліфікаційної (дипломної) роботи. Ретельне вивчення накопиченого в літературних джерелах дослідницького досвіду повинно допомогти здобувачу у виявленні актуальних наукових і практичних проблем для власного емпіричного дослідження.

При уважному аналітичному читанні потрібно робити записи. Вони будуть корисні при подальшому написанні кваліфікаційної роботи. Такі записи можуть мати форму виписок чи тез.

Виписки і цитати можуть мати вигляд прямої чи непрямої мови. Прямі цитати – дослівне відтворення окремих фрагментів джерела, у яких містяться основні думки, найбільш важливі факти, статистичні дані. Пряме цитування доцільно використовувати тоді, коли здобувач хоче підкреслити точне формулювання думки автора. При цьому текст подається в лапках з

обов'язковою вказівкою в дужках сторінок, на яких знаходиться цитований фрагмент. При використанні непрямих цитат думки автора викладаються в переказі. Великі уривки тексту, які недоцільно цитувати в повному обсязі, треба намагатися записувати своїми словами, скорочуючи формулювання та стисло викладаючи зміст. Інформація з джерела при цьому передається в трохи зміненому вигляді. Це може стосуватися зміни чи опускання окремих слів або виразів для більш короткого переказу основної думки чи інформації, що міститься в джерелі. У випадку непрямих цитат текст пишеться без лапок. Але й у цьому випадку доцільно у виписках чи конспекті вказувати номери сторінок, на яких ця інформація міститься. Це потрібно буде при її використанні в тексті вашої кваліфікаційної роботи.

2.2.3 Вимоги до реферування теоретичного матеріалу

Після завершення збору матеріалів за темою та визначення змісту кваліфікаційної (дипломної) роботи, можна переходити до її написання. Кваліфікаційна робота повинна бути грамотно написана і правильно оформлена, витримана в науковому стилі, відповідати нормам літературної і професійної мови, не повинно бути скорочень слів за винятком загальноприйнятих.

Типова помилка здобувача – спроба написати кваліфікаційну роботу швидко, копіюючи з декількох літературних джерел уривки тексту. Кваліфікаційна робота, виконана шляхом компіляції та списування окремих фрагментів першоджерел, оцінюється як недостатньо самостійна і творча. У ній здобувач не виявляє тих умінь, що необхідні для наукової реферативної роботи – аналізу, систематизації та узагальнення зібраних матеріалів. На ці критерії орієнтуються викладач і екзаменаційна комісія при оцінці роботи. Тому текст кваліфікаційної роботи має бути написаний здобувачем самостійно на основі зібраних, систематизованих, проаналізованих матеріалів.

Важливий спосіб структурування роботи – виділення в тексті абзаців. Кожен абзац починається з стандартним відступом (1,25 см) від лівого краю тексту. Початок нового абзацу зазвичай відповідає початку нової думки чи нового фрагмента інформації і тому допомагає логічному сприйняттю матеріалу читачем.

Літературна розмаїтість формулювань корисна, але не обов'язкова. Не рекомендується повторення одного й того самого слова в межах декількох позицій, якщо це не спеціальний термін, без якого не можна обійтися.

У науковому тексті на відміну від літературного звичайно переважають стійкі структури й звороти, використовується багато штампів. Роль цих штампів надзвичайно важлива, оскільки увага читача не відволікається на літературні особливості чи неправильності викладу, а зосереджується на значущій інформації: судженнях, висновках, доказах, цифрах, формулах.

Вивчення літературних джерел і складання плану дозволяють перейти до чергового етапу роботи – написання вступу, теоретичної частини і планування та проведення експериментальної частини.

2.3 Вимоги до написання вступу

Кваліфікаційна (дипломна) робота починається з **ВСТУПУ**. Зміст вступу може бути різним залежно від того, є робота реферативною чи містить опис емпіричного дослідження. ВСТУП вимагає конкретного, стислого, чіткого викладу суті наукової роботи. У ньому розкриваються актуальність теми, об'єкт і предмет дослідження, визначаються мета, завдання, гіпотеза (необов'язково), використані методи, експериментальна база дослідження, відомості про апробацію результатів дослідження, практичне значення роботи, а також дається короткий опис структури усієї роботи: кількість розділів, кількість сторінок, таблиць, рисунків, додатків, джерел згідно з переліком посилань.

Рекомендований обсяг вступу – не більше 3–4 сторінок. Кожний з перерахованих пунктів описується, починаючи з нового абзацу, але не нумерується і не оформляється у вигляді заголовка. Однак корисно ключові слова («актуальність дослідження», «предмет дослідження», «об'єкт дослідження», «мета дослідження», «завдання дослідження», «методи дослідження», «база дослідження», «апробація результатів дослідження», «практичне значення дослідження», «структура роботи» тощо) виділяти жирним шрифтом чи курсивом, але не брати в лапки.

Актуальність теми доводиться не просто констатацією на зразок «це важливо, це необхідно» тощо, але й аргументацією, чому це важливо, які можливості покращення реабілітаційно-психологічного процесу чи вирішення психологічних проблем передбачає розкриття обраної теми.

Об'єкт дослідження – це процес або явище, на яке спрямована увага у дослідженні.

Предмет дослідження – це частина об'єкта, що досліджується у певних умовах (уточнює, конкретизує об'єкт дослідження).

На основі вивчення літературних джерел з проблеми здобувач ставить мету і завдання емпіричного дослідження.

Мета кваліфікаційної (дипломної) роботи визначається як підсумковий результат, що має практичне значення. Вона характеризує, які ж результати наукової та практичної роботи можна очікувати в реабілітаційно-психологічній роботі. От деякі з них, досить типові:

– теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення психологічного явища чи феномена;

– теоретичне вивчення структури психологічного явища (чи факторів, на нього що впливають) та дослідження його компонентів (рівнів прояву);

– виявлення відмінностей у випробуваних, що відносяться до різних груп;

– виявлення взаємозв'язку психологічних явищ у тих самих досліджуваних;

– вивчення динаміки психологічних процесів;

- вивчення психологічних змін у певних умовах, наприклад, у результаті корекційної чи реабілітаційної роботи;
- узагальнення, класифікація, типологізація яких-небудь даних;
- розробка, апробація (чи адаптація) методики дослідження;
- розробка реабілітаційної, тренінгової чи психокорекційної програми та науково-практичних рекомендацій.

Формулюючи мету роботи, зазвичай використовують такі вирази: «вивчити...», «виявити...», «розглянути...», «визначити...», «дати характеристику...», «довести...», «обґрунтувати...», «розробити...» тощо.

Завдання кваліфікаційної (дипломної) роботи конкретизують мету дослідження і поділяють її досягнення на визначені етапи. Послідовно вирішуючи поставлені завдання, здобувач просувається до досягнення мети. Зазвичай в дослідженні рекомендується формулювати не більш п'яти завдань.

Планування емпіричного дослідження допускає підбір **методів і методик** дослідження та статистичної обробки отриманих даних, **прогнозування вибірки** учасників дослідження, визначення місця та умов його проведення. Достатньо подати перелік усіх використаних методів без розкриття їх специфіки. Спочатку називають основні методи, а потім допоміжні, конкретизуючи перші та другі з урахуванням особливостей обраного дослідження. З методологічними основами і рекомендаціями з планування і проведення емпіричного дослідження можна докладніше познайомитися в літературі [2, 3, 5, 9].

База дослідження наводиться для уточнення інформації про те, де саме проводилася експериментальна робота, хто в ній брав участь і вказується кількість респондентів із зазначенням вибірки.

Апробація результатів дослідження є обов'язковою для кваліфікаційної (дипломної) роботи. В апробації зазначається те, на яких семінарах, круглих столах, конференціях були презентовані результати дослідження, а також зазначаються відомості про їх публікацію в збірниках наукових праць тощо. За наявності вказується вихідні дані довідок про впровадження результатів дослідження.

Практичне значення роботи – відомості про значущий теоретичний чи прикладний характер розроблених матеріалів, практичне впровадження одержаних результатів або рекомендацій щодо можливостей їх використання.

Структура роботи містить кількість розділів роботи, кількість позицій в переліку джерел посилання, кількість додатків та обсяг сторінок, на яких вони розміщені.

2.4 Вимоги до написання теоретичної частини роботи

Основна частина кваліфікаційної (дипломної) роботи зазвичай складається з **двох розділів**: одна присвячена теоретичному аналізу літератури з проблеми, а інша – опису емпіричного дослідження. Для

написання теоретичної та особливо експериментальної частини роботи здобувачу потрібно мати уявлення про зміст проблеми, володіти категоріальним апаратом психології й реабілітаційної психології, вміти застосовувати знання з різних суміжних предметних галузей.

У *першому розділі* подається теоретичний аналіз наукової та навчально-методичної літератури з відповідної проблеми. Особливу увагу слід звернути на ретельний підбір літературних джерел, в яких розглядаються конкретні питання кваліфікаційної роботи.

Теоретичний огляд літературних джерел за темою повинен показати ґрунтовне знайомство з ними здобувача, його вміння аналізувати і систематизувати, критично їх оцінювати, давати порівняльну характеристику різних підходів до рішення поставленої проблеми різними науковцями, здатність виділяти істотне в раніше проведених дослідженнях.

В огляді недоцільно прагнути до викладу всього матеріалу джерел, перераховуючи одну за іншою прочитані статті та книги. Необхідно розкривати сутність розглянутих питань, виділити головні положення і провідні ідеї відповідно до поставлених задач і власної логіки розуміння проблеми.

Логіка огляду літературних джерел може бути заснована на:

- 1) переході від розгляду загальних проблем до опису конкретних питань;
- 2) хронології досліджень у цій сфері;
- 3) підходах до дослідження проблеми;
- 4) вивченні логічних аспектів динаміки психологічних явищ;
- 5) вивченні окремих сторін проблеми.

У *першому* випадку при побудові теоретичного аналізу переходять від розгляду загальних проблем до опису конкретних питань; у *другому* – описується історія вивчення проблеми за періодами, основні етапи її розробки вченими, дослідні парадигми; у *третьому* – акцент в аналізі робиться на розходженні дослідних підходів у різних наукових школах чи у різних груп дослідників; у *четвертому* – в проблемі виділяються передумови, хід дій, результати, фактори, що сприяють і перешкоджають виникненню психічного явища; у *п'ятому* – логіка розгляду проблеми може полягати в описі «поняття–причина–наслідок».

Усі розглянуті типи логіки побудови теоретичної частини кваліфікаційної роботи можуть певним чином поєднуватися залежно від задуму автора, логіки, яку він вважає більш доцільною для викладу і аналізу матеріалу публікацій.

Важливо в теоретичній частині роботи розглянути всі проблеми, безпосередньо пов'язані з досліджуваною темою. При цьому передбачається, що це питання цілком не досліджене. В іншому випадку проведена наукова праця виявляється неактуальною.

Починати кожен розділ корисно з вступного слова. Форми його побудови можуть бути різними. Текст кожного розділу не повинен являти собою набір виписок із прочитаних джерел. Необхідно, по-перше, упорядкувати їх зміст певним логічним чином. По-друге, потрібно прагнути переказувати їх зміст більш-менш близько до тексту оригіналу, намагаючись пере-

дати, насамперед, ідеї та факти джерела. Це може досягатися за рахунок часткової перебудови фрази, її спрощення, вираження головної думки за рахунок опускання неістотних для цієї роботи фрагментів, слів, виразів. При цьому в тексті повинно бути видно, на яких авторів і на які роботи ви спираєтесь, тобто зміст роботи не повинен бути безособовим.

Для розширення лексичної розмаїтості викладу при аналізі джерел, порівнянні точок зору, посиланні на висловлення та ідеї цитованих авторів, а також при вираженні свого до них відношення можна використовувати такі дієслова: *аналізує, заперечує, висловлює думка, додає, доводить, допускає, ставить запитання, викладає, констатує, сподівається, знаходить, починає, не поділяє точку зору, не погоджується, виявляє, обговорює, пояснює, схвалює, відповідає, відзначає, відстоює, визначає, переказує, пише, повторює, підтримує, підтверджує, дозволяє, думає, розуміє, пропонує, припускає, представляє, визнає, приймає точку зору, розбирає питання, розділяє, міркує, дозволяє, роз'ясняє, рекомендує, вирішує проблему, впливає, погоджується, сумнівається, повідомляє, запитує, посилається, вважає, указує, згадує, затверджує, уточнює* тощо.

Посилання доцільно робити відразу після опису фактів, думки, точки зору чи вказівки на відповідне джерело в тексті. Посилання виконують у тексті роботи дві важливі функції. По-перше, це є проявом поваги до авторського права. Посилання вказують, кому належить та чи інша думка, класифікація, визначення, оригінальна точка зору, підхід до вивчення проблеми, хто проводив дослідження, хто знайшов визначені наукові факти. По-друге, посилання дають читачу орієнтир – у яких авторів і в яких джерелах може бути знайдена додаткова інформація з питання, що викладається.

Часом здобувачі припускаються наступної помилки. Вони наводять визначення поняття, дане одним ученим, хоча аналогічні визначення зустрічаються й в інших авторів. При цьому на останніх з цього приводу вони зовсім не посилаються. Це неправильно. Правильніше буде виразити загальну суть поняття, вказавши в дужках всіх авторів, що дотримують подібної точки зору. Далі варто вказати на розбіжності в їх підходах, якщо такі є. Зневажати аналогічні ідеї, описувані іншими фахівцями, не згадуючи і не посилаючись на них, некоректно. Варто пам'ятати: чим більшою кількістю авторів згадуються які-небудь ідеї, тим більш вони визнані серед науковців.

У тому випадку, коли при цитуванні прізвище автора називається у вашому тексті, посилання може бути обмежене вказівкою відповідного джерела і номерами цитованих сторінок. Якщо яке-небудь джерело аналізується студентом детально і кілька його фрагментів наводяться підряд, то необхідно подавати низку посилань. У цьому випадку доцільно в другому і наступному випадках у дужках писати «там же» (якщо це джерело вже згадувалося в попередньому посиланні) і через кому вказувати тільки номери відповідних сторінок.

Посилання, включені в текст, мають такий вигляд: *текст* [15, 33–36], де 15 – порядковий номер джерела у переліку літератури, а 33–36 – номери сторінок, на яких розміщена цитата чи твердження. Тобто, після закінчення фрагмента розкриваються дужки; в дужках перше число – номер наукової роботи за загальним алфавітним переліком літератури, поданим в кінці кваліфікаційної роботи; друге число – сторінка. Якщо посилання стосується роботи в цілому, то сторінка не позначається [16]. Посилання одразу на кілька робіт має вигляд: [12, 14, 35]. Крапка ставиться після посилання. Не слід в кваліфікаційній роботі користуватися різними способами посилань. Обирається один з них, якого постійно дотримуються при написанні тексту.

Посилання в тексті робляться тільки на джерела, які студент читав і які зазначені у переліку джерел посилань наприкінці роботи. Часом здобувачі, читаючи роботи з аналізом літератури, зустрічають посилання, наприклад, на іноземні чи українські джерела, що недоступні. У такому випадку, незважаючи на те, що в тексті згадується автор, книги чи статті якого студент не бачив, у дужках після цитати пишеться: [цит. за: Максименко, 2017, с. 45] і вказується прізвище автора, рік видання і сторінки джерела, з якого узяті інформація. Робити такі опосередковані посилання на джерела, що можуть бути доступні для здобувача в оригіналі, недоцільно.

У той самий час цитування в процесі написання реферативної частини роботи не потрібно перетворювати на самоціль. Текст роботи повинний носити аналітико-синтетичний і узагальнюючий характер. Він повинний відбивати власне осмислення та узагальнення проблеми на основі вивчення літератури, оцінки різних аспектів психологічних концепцій з посиланням на їх авторів, містити доказ визначених положень із залученням цитат.

Поряд з викладом концепцій, описом фактичного матеріалу важливим є порівняння точок зору авторів, їх аналіз і узагальнення. Після викладу теорій і фактів, що містяться у вивчених джерелах, студент може виразити власну думку і погляди на проблему. У кінці кожного розділу важливо зробити висновки з розглянутих питань. Для цього може бути виділений, наприклад, останній абзац розділу. Висновки можуть починатися зворотом типу «Таким чином, ...», «Як бачимо, ...», «Отже, ...» тощо. При оцінці роботи особлива увага звертається на уміння здобувача аналізувати, узагальнювати і робити висновки з вивченого і викладеного матеріалу.

При використанні в тексті аббревіатури слід наводити її пояснення, при цьому рекомендується поступово підводити читача до її розуміння. Спочатку доцільно написати весь вираз повністю, а в дужках – його аббревіатуру. У наступних фрагментах тексту, де вживається цей вираз, можна обмежуватися використанням аббревіатури без пояснення.

2.5 Планування, підготовка та проведення експерименту

2.5.1 Загальні відомості

У період, визначений для написання кваліфікаційної (дипломної) роботи (II–III семестри), студенти проходять фахову (реабілітаційну) та переддипломну практики, які тривають загалом дев'ять тижнів (чотири та п'ять відповідно). Це дає змогу у повному обсязі виконати усі практичні завдання, поставлені у кваліфікаційній роботі.

Другий розділ (експериментальна частина) дослідження спрямований на перевірку гіпотези (за наявності), реалізацію і опис експериментального дослідження, яке повинно бути визначене та проведене на основі теоретичного дослідження проблеми.

Гіпотеза дослідження (необов'язково) – припущення про структуру психологічних об'єктів, явищ або процесів, механізмів їх внутрішньої динаміки, взаємодію із зовнішніми факторами або іншими об'єктами, а також тенденції та основні напрями (перспективи) розвитку.

Мета і завдання дослідження визначають стратегію проведення дослідження та вибір інструментарію дослідження (методів і методик). Головним у визначенні напрямів і методів дослідження є правильний вибір найбільш економічних способів накопичення емпіричних даних, достатніх для наступних висновків, розробки та обґрунтування реабілітаційних, тренінгових чи корекційних програм і науково-практичних рекомендацій.

Метод дослідження – система правил теоретичної і практичної діяльності, спрямованої на вивчення істотних характеристик досліджуваного об'єкта.

Методика – система операцій і розпоряджень із зазначенням процедур їх застосування в методах, що забезпечують умови вивчення валідної (тобто обґрунтованої та адекватної об'єкту) і репрезентативної (відтворюваної значущими елементами досліджуваного об'єкта) інформації.

Основні **методи дослідження**, що застосовуються психологічній роботі – спостереження, експеримент, бесіда, інтерв'ювання, опитування, тестування, аналіз продуктів і процесу діяльності, аналіз документів тощо.

Робота з вибору необхідних методик йде у двох напрямках:

1) визначення мети та основних завдань діагностики, розробка інструментарію;

2) підбір методів дослідження; розробка моделей, програм, технологій, науково-практичних рекомендацій тощо.

Ці методи дослідження застосовуються як на першому етапі, з метою з'ясування початкового стану досліджуваного процесу, так і в подальшому.

Планування та проведення експериментальної частини кваліфікаційної (дипломної) роботи передбачає визначення:

– основних етапів проведення дослідження;

– змісту дій здобувача на кожному з виділених етапів;

– передбачуваних результатів дій на кожному з цих етапів.

В експериментальну роботу рекомендовано обов'язково включати констатувальний етап, а формувальний та контрольний етапи експерименту залежно від обраної тематики та можливостей його проведення. Здобувачу

необхідно визначити мету і завдання кожного з цих етапів кваліфікаційної роботи. У разі неможливості проведення формувального та контрольного етапів експерименту, розробляються програма і науково-практичні рекомендації щодо подолання існуючої ситуації або проблеми на основі даних констатувального етапу експерименту.

Мета *констатувального етапу експерименту* – з'ясувати особливості процесу або явища, що вивчається, у цей момент без будь-якого впливу. Отримані за допомогою констатувального етапу експерименту дані, допоможуть визначити завдання і розробити зміст і методи формувального етапу дослідження. Опис констатувального етапу експерименту має обов'язково включати в себе: мету; завдання; методики дослідження; опис вибірки; опис реалізації дослідження; аналіз отриманих результатів дослідження; висновки.

Формувальний етап експерименту – практична психологічна (реабілітаційна, психокорекційна, тренінгова, психопрофілактична, консультативна) робота, яку проводить здобувач за напрямками, відображеними в гіпотезі та (або) зазначеними в меті і завданнях, вирішуючи заявлену в дослідженні проблему. У ході опису формувального етапу експерименту здобувач показує, як він застосовував розроблені раніше способи впливу на клієнта або процес психологічної допомоги (комплекс реабілітаційних, психокорекційних занять, консультацій, тренінг тощо) і які при цьому отримав результати.

Опис формувального етапу експерименту має включати:

- мету і завдання формувального етапу експерименту;
- опис методів і методик формувального етапу експерименту;
- конкретний план дій (етапи), розроблену здобувачем програму психологічної (реабілітаційно-психологічної) допомоги у конкретному випадку, комплекс занять, корекційна програма, тренінг тощо.

Формувальний етап експерименту повинен відображати зміст корекційної, реабілітаційної та профілактичної роботи і надавати уявлення про те, що ж конкретно робив автор кваліфікаційної роботи, у чому був його особистий практичний внесок у вирішення проблеми дослідження.

У кваліфікаційній роботі здобувача, що навчається за освітньо-професійною програмою «Реабілітаційна психологія», допустимо проведення формувального експерименту на мінімальній групі (п'ять осіб) в силу специфіки проблем, якими займається фахівець. Наприклад, якщо проводиться реабілітаційна, корекційна робота чи психологічна підтримка осіб, які постраждали від насильства, неможливо вимагати розширення вибіркової сукупності в силу етичних причин.

Мета *контрольного етапу експерименту* (якщо такий передбачений у емпіричному дослідженні) – з'ясувати, які зміни відбулися в ході дослідження. На основі аналізу отриманих даних здобувач повинен зробити висновки про ефективність використаних методів і прийомів.

Опис контрольного етапу експерименту має обов'язково включати в себе: мету і завдання; методики дослідження; опис вибірки; опис ходу дослідження; порівняльний аналіз результатів констатувального і контрольного етапів дослідження; висновки та рекомендації.

У разі відсутності формувального та контрольного етапів експерименту автор кваліфікаційної роботи розробляє програму реабілітаційної, психокорекційної, тренінгової, психопрофілактичної, консультативної) роботи з вирішенням проблемної ситуації або комплекс занять та науково-практичні рекомендації для суб'єктів реабілітаційно-психологічної роботи, що спрямовані на вдосконалення психологічної роботи й допомоги або на вирішення конкретної проблеми. Все це повинно знайти відображення у кваліфікаційній роботі у вигляді окремого підрозділу.

2.5.2 Вимоги до проведення емпіричного дослідження

Для вирішення поставлених завдань дослідження, при підборі методів і методик емпіричного дослідження здобувач повинен спиратися на знання та уміння, отримані ним при вивченні відповідних фахових дисциплін. Для збору первинних даних можуть використовуватися такі методи як спостереження, експеримент, опитування, тестування, аналіз документів. Необхідно пам'ятати, що кожний з них має свої переваги і недоліки. У процесі емпіричного дослідження збираються об'єктивні та суб'єктивні дані. Об'єктивні показники мають переваги з погляду доказовості, тому їм зазвичай віддається пріоритет.

Методику слід описати чітко, точно, повно, тобто так, щоб забезпечити можливість її відтворення іншими дослідниками або практиками. У методику входить назва прийому, його дослідна мета, конкретний зміст та інструкція, матеріал для роботи, обладнання, схема спостереження, питання інтерв'ю, анкети, орієнтовний план бесіди тощо, опис умов здійснення (групова чи індивідуальна форма, тривалість, позиція дослідника, послідовність), склад та кількість учасників. У методиці слід показати та обґрунтувати обрану послідовність прийомів.

Опис конкретного прийому з методики може мати такий вигляд:

Анкетування батьків

Мета: виявити, чи залежать особливості потреби молодшого школяра у навчанні від орієнтації, яку дитина отримує в сім'ї

Далі йде опис методики, який включає інструкцію щодо її проведення, а власне саму методику варто винести у додатки. Окремо слід вказати критерії та показники, за якими буде аналізуватись предмет дослідження.

Практикується як створення власної методики (анкети, опитувальники) автором кваліфікаційної роботи, так і використання вже відомих (у незмінному вигляді або адаптованих). У другому випадку обов'язковим є посилання на походження методики. У підборі методики допоможуть спеціальні посібники і науковий керівник.

Необхідно також заздалегідь спланувати, які показники та у яких умовах будуть реєструватися і підставою для яких висновків вони слугува-

тимуть. Вимір досліджуваних явищ – невід’ємна риса наукового підходу. Незалежно від типу дослідних задач завжди варто шукати можливість одержати і представити кількісні дані щодо досліджуваного об’єкта, явища, чи закономірностей у певній шкалі: номінативній (шкала найменувань), порядковій, інтервальній (шкала інтервалів) чи шкалі відносин (додаток Ж).

Плануючи методики і процедури емпіричного дослідження, важливо звертати увагу на їх валідність і надійність. Необхідно уважно підходити до складання вибірки в емпіричному дослідженні. Вибірка має моделювати генеральну сукупність, тобто бути репрезентативною стосовно всієї досліджуваної категорії осіб. Висновки дослідження мають поширюватися на всіх членів досліджуваної групи, а не тільки на представників вибірки. Випробуваних необхідно правильно розподілити щодо різних умов дослідження, важливо забезпечити еквівалентність експериментальної та контрольної груп.

Чисельність вибірки випробуваних для емпіричного дослідження повинна забезпечувати доказовість положень, що захищаються в кваліфікаційній роботі. Залежно від категорії досліджуваних клієнтів, мети і можливостей вона може бути від 5 респондентів до 30-40 осіб.

Збір емпіричного матеріалу являє собою відповідальну частину дослідження. Організаційна робота і практичне проведення методик вивчення вимагають від дослідника низки особливих умінь, які повинен опанувати здобувач. Необхідно передбачити, щоб об’єкт дослідження був доступний для практичного контакту в умовах, необхідних для вивчення. Доступність об’єкта повинна враховуватися вже на стадії вибору теми. Важливо правильно спланувати час, місце та обставини експериментальної роботи, скоригувати їх залежно від реальних умов.

Для успіху дослідницької роботи на цьому етапі обов’язковим є практичне володіння відповідною технікою збору емпіричних даних, детальне знання методики, що використовується. Використання методів математичної статистики при обробці первинних емпіричних даних необхідно для підвищення вірогідності висновків у дослідженні. При цьому рекомендується не обмежуватися лише використанням таких показників, як середні арифметичні та відсотки. Вони найчастіше не дають достатніх основ для обґрунтованих висновків з емпіричних даних.

Безліч критеріїв, що зазвичай наводяться в підручниках з математичної статистики, і складний опис процедур їх обчислення часто бентежать здобувача. Кожен дослідник (і науковий керівник у тому числі) віддає перевагу статистичним критеріям, виходячи зі своїх знань, досвіду, типу завдання і виду даних, що підлягають обробці. Вибір методу математичної обробки отриманих емпіричних даних – дуже важлива і відповідальна частина дослідження. І робити це краще до того, як отримані дані. При плануванні дослідження необхідно заздалегідь продумати, які емпіричні показники будуть реєструватися, за допомогою яких методів будуть оброблятися, і які висновки при різних результатах обробки можна буде зробити.

При виборі математично-статистичного критерію потрібно насамперед ідентифікувати тип змінних (ознак) і шкалу, що використовувалася при вимірі показників та інших змінних – наприклад, вік, склад родини, рівень утворення. Як змінні можуть виступати будь-які показники, які можна порівнювати один з одним (тобто вимірювати). Це може бути час виконання завдання, кількість помилок, рівень самооцінки, кількість правильно вирішених задач і якісні особливості їх виконання, особистісні показники, одержувані в психологічних тестах тощо. Часом здобувачам буває важко виділити змінні у роботах з психології, де можливості використання традиційних і стандартизованих діагностичних методик чи тестів (з якими зазвичай асоціюється проблема виміру) обмежені. Варто мати на увазі, що в психології можуть широко використовуватися номінативні та порядкові шкали. Мовні висловлювання клієнта, види поведінкових реакцій, посмішки, погляди, – усе це може розглядатися як змінні. Головне – мати чіткі та ясні критерії їх віднесення до того чи іншого типу залежно від поставлених завдань.

При невеликих обсягах вибірки випробуваних, використовуваних зазвичай в кваліфікаційній роботі (25–30 осіб), доцільно вибрати непараметричні критерії, що дають велику вірогідність висновкам, незалежно від того, чи отримано в дослідженні нормальний розподіл даних. У деяких випадках статистично обґрунтовані висновки можуть бути зроблені навіть при вибірках у 5–10 випробуваних.

У багатьох дослідженнях здійснюється пошук взаємозв'язку психологічних показників у тих самих випробуваних. Для обробки відповідних даних можуть використовуватися коефіцієнти кореляції. Зв'язок величин одна з одною та їх залежності часто характеризується коефіцієнтом лінійної кореляції Пірсона і коефіцієнтом рангової кореляції Спірмена (додаток К).

У багатьох дослідженнях виявляється значущість змін (зрушення) яких-небудь параметрів і проявів за визначений проміжок часу, у визначених умовах (наприклад, в умовах корекційного чи реабілітаційного впливу). Формувальні експерименти в практичній психологічній роботі вирішують саме цю задачу.

Важливо звернути увагу на обмеження, що має кожен критерій. Якщо один критерій не підходить для аналізу наявних даних, завжди можна знайти який-небудь інший, можливо, змінивши тип представлення самих даних. Перш ніж обробляти емпіричні дані, корисно перевірити, чи існують у посібнику, яким ви користуєтеся, критичні значення, що відповідають кількості та типу ваших даних. В іншому випадку вас може чекати розчарування, коли ваші підрахунки виявляться даремними.

Після ознайомлення з процедурою обчислення критерію можна проводити «ручну» обробку даних чи скористатися статистичною програмою персонального комп'ютера. Методи математичної обробки даних важливо використовувати і для аналізу результатів практичної психологічної роботи.

Для обґрунтування її ефективності корисно використовувати конкретні показники випробуваних «до» та «після».

2.5.3 Опис результатів емпіричного дослідження

Важливо не тільки провести дослідження, але й правильно описати його. Підрозділу, який містить опис емпіричного дослідження чи розробки в сфері психологічної (реабілітаційно-психологічної) роботи, доцільно дати назву, що відображає суть змісту матеріалу, що викладається, не обмежуючись словами «Практична частина».

У цьому підрозділі послідовно описуються отримані емпіричні результати, проводиться їх кількісний і якісний аналіз, обговорення та інтерпретація, робляться висновки. Якщо мета кваліфікаційної роботи – створення практичної методики, то важливо дати детальний опис її процедури, завдань на кожному етапі (діагностики, консультування, корекційної, реабілітаційної роботи), а також особливостей її використання у кваліфікаційній роботі здобувача. При цьому необхідно провести самоаналіз проведеної роботи та її результатів. При описі результатів емпіричної роботи доцільно спочатку дати загальну їх оцінку, далі перейти до більш детального опису використаних методик та отриманих даних. Краще перераховувати їх впорядковано, поділяючи на види. Наприклад, об'єктивні та суб'єктивні, вихідні та обчислені тощо.

Результати емпіричного дослідження повинні бути представлені, насамперед, у числових значеннях вимірюваних величин:

- показники центральної тенденції (середньоарифметичне, мода, медіана);
- абсолютні та відносні частоти;
- стандартне відхилення, кореляція;
- значення критеріїв, використаних при порівнянні результатів різних груп;
- коефіцієнти лінійного і нелінійного зв'язку тощо – загалом, усі показники, що доводять висновки роботи.

У тексті роботи не потрібно наводити формули для підрахунку типових статистичних критеріїв і описувати процедуру їх обчислення. Передбачається, що рецензувати роботу буде кваліфікований фахівець, знайомий з основами математичної статистики. Досить назвати використані критерії та зробити посилання на джерело, з якого вони запозичені. При описі результатів необхідно навести середні по вибірці показники, вказати на значущість відмінностей, описати відповідні коефіцієнти кореляції чи інші математично-статистичні критерії, що застосовувалися при обробці даних.

Формули варто виділяти з тексту в окремий рядок. Зверху та знизу кожної формули необхідно залишити вільний рядок. Пояснення значень символів і числових коефіцієнтів наводиться безпосередньо під формулою в тій самій послідовності, у якій вони наведені у формулі. Перший рядок пояснення починають зі слова «де» без двокрапки. Формули нумеруються порядковою нумерацією в межах усієї роботи арабськими цифрами в круглих дужках у

крайньому правому положенні напроти формули. Допускається нумерація формул у межах розділу. Якщо в роботі тільки одна формула, то її не нумерують.

При викладі результатів проведеного дослідження доцільно дотримуватись раніше встановленої послідовності завдань. Краще починати з загальних аспектів, переходячи до часткових.

Описувати емпіричне дослідження потрібно впорядковано, розбиваючи текст на значеннєві абзаци і розділи. Писати потрібно по можливості просто і коротко. Типова логіка викладу результатів емпіричного дослідження припускає опис результатів, їх аналіз і формулювання висновків. Варто мати на увазі, що кількісні показники дозволяють порівнювати різно-рідні дані. Важливо використовувати і якісні показники. При викладі результатів розробки методики практичної соціальної роботи дотримуються в основному тих самих вимог, що і при описі наукового дослідження. При описі розробки психодіагностичної методики необхідно навести основні психометричні показники, отримані на кожному етапі. При описі методики консультування, психокорекційної, реабілітаційної роботи, а також методик психопрофілактики і психологічної просвіти важливо орієнтуватися на вимоги до проведення формувального експерименту. Варто навести конкретні показники, що характеризують зміни в поведінці, типі реакцій особистості, психічних функціях, у діяльності, станах випробуваних (клієнтів) протягом консультативної, психопрофілактичної, психокорекційної чи реабілітаційної роботи. Порівняння показників до і після проведеної практичної роботи дозволяє переконливо довести значущість цих змін. Велику доказовість результатам додає зіставлення в дослідженні експериментальної та контрольної груп, емпіричне порівняння ефективності розробленої та вже існуючих методик.

Характерний стиль викладу результатів емпіричного дослідження чи практичної психологічної роботи підпорядковується наступній логіці викладу:

- *розглянемо результати, отримані за допомогою методики...;*
- *вони представлені в таблиці...;*
- *як видно з таблиці, випробувані... відрізняються (характеризуються)...;*
- *таким чином, можна зробити висновок, що... .*

Стилістичне оформлення тексту може бути іншим, але саме така логічна послідовність викладу додає велику переконливість даним, що описуються. Важливо пам'ятати, що головна особливість як наукового дослідження, так і науково обґрунтованої розробки в сфері психології полягає в доказовості та вірогідності одержуваних нових знань. Доказовість результатам додають факти, виражені в якісній і кількісній формі. Тому їх представленню в роботі потрібно приділяти особливу увагу.

Корисно навести типові характеристики і приклади, що переконливо ілюструють ті чи інші твердження. При цьому важливо пам'ятати про етичну сторону в роботі психолога. Дані конкретного випробуваного наводяться

анонімно. Типовою формою називання випробуваного є вживання його імені та ініціалів (наприклад, «*досліджуваний Микола К. знайшов...*»).

Типова логіка викладу результатів у сфері практичної психологічної роботи припускає ясний і досить детальний опис усього процесу психологічної допомоги, консультування, діагностики, корекційної та реабілітаційної роботи. Важливо охарактеризувати новизну чи специфіку проведеної роботи на відміну від традиційно використовуваної методики, описати особливості поведінки клієнта на початку, у процесі та наприкінці дослідження, звертаючи увагу на ті зміни, що виявлялися в його діяльності. Як і в описі емпіричного наукового дослідження, тут цінується опора на факти, що надає переконливість і доказовість твердженням про ефективність проведеної практичної психологічної роботи. Для доказу змін, що відбулися, використовуються і кількісні показники; важливо порівняти конкретні показники, особливості поведінки клієнта на початку і наприкінці дослідження. Послідовність викладу типу «*розглянемо..., як бачимо..., у такий спосіб*» залишається в силі і при описі результатів практичної психологічної роботи.

В експериментальній частині роботи зазвичай наводиться велика кількість фактичного і цифрового матеріалу. Наочність йому додає використання таблиць, схем, діаграм тощо.

Таблиці (додаток Д) являють собою упорядковані по горизонталі і вертикалі набори кількісних і якісних даних. Таблицю варто розташовувати в роботі безпосередньо після тексту, у якому вона згадується вперше, чи на наступній сторінці. Таблиці нумеруються арабськими цифрами послідовно (за винятком таблиць, поданих у додатках) в межах розділу. У лівому верхньому куті над відповідним заголовком таблиці розміщують напис Таблиця із зазначенням номера. Номер таблиці повинен складатися з номера розділу і порядкового номера таблиці, між яким ставиться крапка, від назви таблиці номер відділяє тире, наприклад: **Таблиця 2.1** – (перша таблиця другого розділу).

При переносі таблиці на іншу сторінку заголовки її граф повторюють. Якщо заголовки граф таблиці великі, допускається їх не повторювати; у цьому випадку варто пронумерувати графи і повторити їх нумерацію на наступній сторінці. Загалом заголовки таблиці не повторюють; над нею розміщують слова **Продовження таблиці...** із зазначенням її номера.

Допускається нумерація таблиць як наскрізна – по всій роботі, так і в межах розділу. Якщо в роботі одна таблиця, її не нумерують.

У таблицях рекомендується використовувати вертикальні лінії для більш чіткого поділу стовпців чи робити проміжки між ними не менш 4 мм. Горизонтальні лінії варто використовувати тільки для виділення головних розділів таблиці. Однак, коли стовпчики таблиці містять цифри, читання утрудняється, тоді можна використовувати поділяючі лінії.

Кожна таблиця повинна мати назву, яка має відображати її зміст, бути конкретною і стислою. Назву таблиці пишуть з першої великої літери і розташовують над таблицею (починаючи над верхнім лівим кутом). Крапка

наприкінці заголовка не ставиться. Лапки для виділення слова *Таблиця* чи її назви не використовуються.

Графи рядків і стовпців таблиці також повинні мати заголовки, що починаються з великих букв, і підзаголовки, що пишуться з малих літер, якщо підпорядковуються заголовку. Заголовки граф вказуються в однині. Графу «№ з/п» у таблицю включати не слід. Якщо заголовки граф дуже довгі, то вони можуть бути замінені короткими умовними чи цифровими скороченнями.

Стандартний вигляд таблиць для представлення первинних результатів: по рядках – випробувані, по стовпцях – значення вимірюваних параметрів. У таблицях доцільно розміщати зведені підсумки статистичної обробки, а також інші типи систематизованих даних.

Таблицю варто розміщати так, щоб читати її можна було без повороту роботи. Якщо таке розміщення неможливе, таблицю розташовують так, щоб її можна було читати, повертаючи роботу за годинниковою стрілкою.

Якщо цифрові чи інші дані в якому-небудь рядку таблиці відсутні, то ставиться прочерк. Якщо всі показники, наведені в якій-небудь графі, виражені в тих самих одиницях виміру, то її позначення міститься в дужках після заголовка графи. Замінити лапками повторювані в таблиці елементи – цифри, знаки та інші – не допускається. Примітки до таблиці роблять одразу під її текстом, а не в кінці сторінки. Виноски позначають «зірочкою».

При вертикальному записі чисел дотримуються принципу розряд під розрядом, одиниці під одиницями, десятки під десятками тощо. Якщо зустрічаються цілі та дробові числа, то слід цілі записувати у вигляді дробових, наприклад:

1234	2,7
5	2,0
678	4,0 тощо.

При наявності в тексті невеликого за обсягом цифрового матеріалу його недоцільно оформляти в таблицю, а варто давати у вигляді тексту, розташовуючи цифрові дані в стовпчики.

Для представлення емпіричних даних корисно використовувати такі графічні форми, як діаграми, гістограми, полігони розподілу, а також різні графіки. Їх варто розташовувати в роботі безпосередньо після тексту, у якому вони згадуються вперше, чи на наступній сторінці, якщо в зазначеному місці вони не вміщаються.

Залежності між досліджуваними параметрами наочно можуть відображатися у побудові діаграм і графіків (додаток Д). Рекомендації з побудови діаграм і графіків:

- графік і текст повинні взаємно доповнювати один одного;
- графік повинен бути зрозумілим і включати всі необхідні позначення;
- на одному графіку не дозволяється зображувати більше чотирьох кривих;

- лінії на графіку повинні відбивати значущість параметра, найважливіші значення необхідно позначати цифрами;
- написи на осях варто розташовувати внизу (вісь абсцис) і ліворуч (вісь ординат);
- точки на різних лініях прийнято позначати кружками, квадратами і трикутниками.

Діаграми використовуються головним чином для зображення співвідношення між величинами. Це спосіб графічного зображення величин за допомогою фігур (секторів, стовпців тощо), площі яких пропорційні величинам. Сполучені діаграми дозволяють в одному полі об'єднати дві діаграми, що мають однакові оцінки на осі абсцис, але різний розмах варіювання значень ознак, величина яких відображається на осі ординат. Секторна діаграма – діаграма, у якій значення (зазвичай відсотки) зображені у вигляді кругових секторів.

Різновидом діаграм є гістограма – стовпчаста діаграма, що складається з вертикальних прямокутників, розташованих на одній прямій (наприклад, осі абсцис). Гістограми часто використовуються для графічного представлення щільності розподілу (частотного розподілу), при якому число випадків у класі зображується у вигляді вертикальних смуг (стовпчиків). По осі абсцис відкладають значення величини, що спостерігається, а по осі ординат – її частоти (відношення числа спостережень, що потрапили в цей проміжок, до числа всіх спостережень) у кожному з проміжків, ділені на довжину проміжків. У результаті виходить східчаста лінія.

Для відображення кореляційних зв'язків між параметрами можна використовувати схему, що називається кореляційною плеядою. Параметри зображуються кружками, усередині них проставляються номери ознак, а нижче записується назва ознаки (параметра).

Якщо записуються номери, то вони повинні бути розшифровані в підписах до малюнка. Лінії, що з'єднують кружки, кодують характер кореляційних зв'язків. Наприклад, позитивні зв'язки можуть бути зображені суцільними лініями, негативні – переривчастими, зв'язки, достовірні на рівні 5 %, – однією лінією, а достовірні на рівні 1 % – двома лініями. Використані позначення повинні бути пояснені в тексті під рисунком. Ознаки краще розподіляти групами, що поєднують їх за яким-небудь критерієм. У центрі кореляційної плеяди розміщують або найбільш важливий параметр, або той, у якого найбільше число значущих коефіцієнтів кореляції.

Всі ілюстрації, графіки, діаграми в роботі позначаються словом **Рисунок** і нумеруються арабськими цифрами порядковою нумерацією в межах розділу (за винятком ілюстрацій, поданих у додатках). Номер ілюстрації повинен складатися з номера розділу і порядкового номера ілюстрації, між якими ставиться крапка, а також ставиться тире перед назвою рисунку. Наприклад, **Рисунок 1.1** – (перший рисунок першого розділу). Номер ілюстрації, її назва і пояснювальні підписи розміщують послідовно під ілюстрацією (додаток Д). При

необхідності після назви рисунка міститься текст, що пояснює його зміст і позначення.

Ілюстрації як і таблиці, які розміщені на окремих сторінках кваліфікаційної роботи, включають до загальної нумерації сторінок.

На всі таблиці, діаграми, схеми, ілюстрації повинні бути дані посилання в тексті. Недооцінка словесного опису кожної таблиці, діаграми, графіка є методичною помилкою. Неправильно думати, що в таблиці, на діаграмі «і так все видно». Детальний опис даних допомагає аналізу та узагальненню результатів, додає доказовості висновкам.

При посиланнях на таблиці варто писати: *«відповідно до даних таблиці 5»*, *«як видно з таблиці 5»* чи *«результати, наведені в таблиці 5, показують, що...»*. Посилання може наводитися в дужках, наприклад, *(таблиця 5)*.

При посиланнях на рисунки пишеться: *«Як показано на рисунку 6...»*, *«з рисунка 3 видно, що...»* або в дужках вказується *(рисунок 1.3)* тощо. Якщо далі по тексті необхідно повторно звернутися до рисунка, то посилання на нього робиться у такий спосіб: *(див. рисунок 2.6)*.

Посилання на додатки можуть подаватися, наприклад, таким чином: *«дані, отримані в результаті первинної обробки, наведені в ДОДАТКУ А»*, чи *«програма реабілітаційних занять, використана в роботі, наводиться в ДОДАТКУ Б»*.

При використанні числівників у тексті потрібно звернути увагу на правильне їх написання. Однозначні кількісні числівники (від нуля до дев'яти) пишуться словами, якщо при них немає одиниць виміру. Наприклад, *«у двох випадках з восьми»* (неправильно – *«у 2 випадках з 8»*). Багатозначні кількісні числівники пишуться цифрами. Наприклад, *«67 випробуваних»* (неправильно – *«шістдесят сім випробуваних»*). Числа зі скороченим позначенням одиниць вимірювання пишуться цифрами. Кількісні числівники при записі арабськими цифрами не мають відмінкових закінчень, якщо супроводжуються іменниками. Наприклад, правильно написати *«у 30 випадках з 100»* (неправильно – *«у 30-ти випадках з 100»*).

Однозначні та багатозначні порядкові числівники часто пишуться словами: *«дев'яносто п'ятий»*. Якщо порядкові числівники записуються арабськими цифрами і відмінюються в тексті, то відмінкові закінчення числівників, що закінчуються на два голосних, «й» чи приголосний, складаються з однієї букви. Наприклад, «шоста» – *«б-й»*, а не *«б-ий»*. Відмінкові закінчення числівників, що закінчуються на голосну, складаються з двох букв, наприклад, *«експеримент першого типу»* – *«експеримент 1-го типу»* (а не *«1-о типу»*).

Важливою частиною опису емпіричного дослідження чи розробки в сфері психології повинні стати опис та інтерпретація отриманих результатів. Тому після наведення в тексті кількісних і якісних даних, необхідно їх зіставити, аналітично описати, узагальнити, дати їм пояснення, виходячи з досвіду попередніх досліджень інших авторів, логіки наукового аналізу, а також власного розуміння механізмів досліджуваних явищ.

Що стосується інтерпретації результатів, то вона завжди тією чи іншою мірою можлива і суб'єктивна. Тому стиль її викладу часто включає такі вирази як: «це може визначатися тим, що...», «на нашу думку...», «на наш погляд, цей факт може бути інтерпретований як...».

3 СТРУКТУРА І ЗМІСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У кваліфікаційній роботі виділяються такі *структурні елементи*:

- титульний аркуш (додаток А);
- анотація (додаток В);
- зміст (додаток Г);
- вступ;
- основний зміст роботи, що зазвичай складається з двох розділів;
- висновки;
- перелік джерел посилання;
- додатки.

Анотація являє собою стислий та інформативний опис кваліфікаційної (дипломної) роботи. Має містити тему роботи, прізвище та ініціали автора та керівника роботи, кількість сторінок, таблиць, рисунків, додатків, джерел згідно з переліком посилань. У анотації також має бути представлений стислий опис розділів роботи та перелік ключових (5–10 слів або словосполучень), підпис автора та дата подання роботи до захисту. Анотація має мати обсяг не більше 500 слів і розміщуватися на одній сторінці листа ф. А4.

Зміст (план) наводиться на початку роботи і включає в себе найменування структурних частин кваліфікаційної роботи: вступ, назви всіх розділів основної частини, висновки, перелік джерел посилання і додатки з зазначенням номерів сторінок, з яких починаються ці структурні елементи.

Вступ є ввідною частиною кваліфікаційної роботи, з якої починається виклад матеріалу. Його обсяг, як правило, не повинен перевищувати 3–4 с. У загальному обсязі роботи вступ повинен становити до 10 %.

Вступ має містити наступні елементи:

- чітке і коротке обґрунтування актуальності обраної теми, тобто доводиться необхідність проведення дослідження для вирішення якогось питання;
- відображення рівня вивченості проблеми, тобто характеристика стану проблеми, ступінь її розробленості в працях вітчизняних і зарубіжних фахівців;
- визначення об'єкта і предмета дослідження;
- формулювання мети і декількох завдань дослідження;
- формулювання гіпотези (необов'язково), тобто припущення, використовуваного для пояснення соціальних явищ або процесів;
- вказівку на методологію і методи дослідження; наводяться назви та особливості використаних автором методик і методів, розкривається та обґрунтовується логіка дослідження;

- зазначення бази дослідження та вибірки досліджуваних;
- наукову новизну (необов'язково) і практичне значення результатів кваліфікаційної роботи, тобто відомості про практичне застосування одержаних результатів або рекомендації щодо їх використання;
- приклади апробації результатів роботи студента (виступи на конференціях, семінарах тощо);
- опублікування результатів, вказується кількість статей в наукових журналах, збірниках, тезах доповідей і виступів на конференціях, в яких опубліковані результати кваліфікаційної (дипломної) роботи.

Якщо у роботі наводяться маловідомі скорочення, нові символи, позначення, то їх перелік надається перед вступом і вноситься до змісту як **СКОРОЧЕННЯ ТА УМОВНІ ПОЗНАКИ**. Їх друкують в дві колонки, де зліва наводять скорочену назву, а справа – її тлумачення:

ЗВО – заклад вищої освіти.

ПТСР – посттравматичний стресовий розлад.

ГТР – генералізований тривожний розлад.

РАС – розлади аутистичного спектру.

Основна частина кваліфікаційної (дипломної) роботи зазвичай представлена двома розділами, які доцільно розділити на більш дрібні за своїм обсягом структурні частини – підрозділи, чітко позначивши тим самим питання, досліджувані в рамках кожного розділу. Всі підрозділи кваліфікаційної роботи повинні бути приблизно однакові за обсягом (8–12 с.).

Умовно основну частину можна розділити на теоретичну та практичну частини, причому на теорію може відводитися до 40% обсягу роботи, а на практику – 60%.

У теоретичній частині роботи можуть бути відображені такі питання:

- історія виникнення проблеми, її сучасний стан, тенденції розвитку, типові труднощі, що виникають при вивченні проблеми та шляхи її вирішення;
- соціально-демографічна, психологічна, психолого-педагогічна характеристики групи клієнтів, яким присвячена кваліфікаційна робота, специфіка розвитку, сучасний стан;
- наукове обґрунтування організаційного та правового функціонування психологічної служби чи реабілітаційного центру, історичні відомості, основні напрями роботи;
- характеристика та аналіз основних теоретичних концепцій і підходів до вирішення тієї чи іншої проблеми;
- аналіз основних і приватних авторських технологій, що використовуються в роботі установ певного типу або з конкретною групою клієнтів;
- аналіз основних форм та методів психологічної допомоги, досвід діяльності психологічної служби чи реабілітаційного центру служби тощо.

Таким чином, в теоретичній частині розкривається значущість вирішення поставлених завдань в досліджуваному полі, зачіпаються дискусійні

питання, при цьому студенту важливо показати свою позицію, а не обмежуватися тільки описом точок зору, існуючих в науковій літературі.

У *практичній частині* роботи можуть бути відображені:

- експериментальний або практичний матеріал щодо загальної структури, функцій, матеріальної бази, кадрового забезпечення установи, контингенту людей, що потребують психологічної підтримки;

- аналіз статистичних даних щодо досліджуваної ситуації;

- опис моделі, методів і методик дослідження, обґрунтування їх вибору, посилення на джерела, з яких вони взяті; методики повинні бути викладені докладно в тексті або в додатку;

- опис плану експерименту, мети та завдань кожного його етапу;

- опис бази дослідження та вибірки випробуваних із зазначенням їх соціально-психологічних характеристик (статі, віку, соціального стану тощо);

- характеристика умов (включаючи дату та місце проведення) експерименту, його етапів і процедур, обставин, які могли вплинути на результат;

- способи обробки первинних даних (включаючи методи математично-статистичної обробки результатів), обґрунтування вибору цих способів;

- виклад отриманих експериментальних фактів; зведених таблиць первинних результатів, графіків, діаграм, схем з поясненнями до кожної з них; якщо якісь з цих матеріалів займають багато місця, їх можна помістити в додаток;

- у разі відсутності констатувального експерименту (при здійсненні порівняльного аналізу) наводяться джерела емпіричних даних, основні емпіричні показники, що підлягають вивченню;

- опис та аналіз результатів практичного дослідження, проблем, що виникають у процесі їх осмислення;

- детальний опис формувального експерименту або його програми, використовуваних принципів, методів і форм діяльності тощо;

- висновки за результатами експериментальної роботи;

- рекомендації та заходи щодо вдосконалення організації та здійснення психологічної роботи з певною соціальною групою, рішення певної реабілітаційно-психологічної проблеми тощо.

Таким чином, практична частина містить самостійний аналіз матеріалів емпіричного дослідження, сприяє детальному розкриттю сутності досліджуваних проблем і способів їх вирішення.

Висновки до розділу необхідно наводити у кожному розділі, що дозволить чітко сформулювати підсумки кожного етапу дослідження. Висновки ж до підрозділів складаються зазвичай з трьох–чотирьох узагальнюючих пунктів і містить підсумки роботи, найважливіші положення, до яких прийшов автор, практичну і теоретичну їх значущість, можливості впровадження та подальші перспективи роботи над темою, практичні рекомендації щодо використання результатів дослідження. Висновки та рекомендації повинні безпосередньо впливати з тих завдань, які були поставлені в кваліфікаційній (дипломній) роботі.

Висновки до кваліфікаційної роботи формулюють стисло, лаконічно та аргументовано, уникаючи великої кількості загальних слів і бездоказових тверджень. Загальний висновок не повинен перевищувати 2–3 с.

Перелік джерел посилання повинен включати літературні та нормативно-правові джерела, використаних студентом при написанні кваліфікаційної роботи. Обсяг – від 50 літературних джерел.

Додатки подаються після бібліографії та включають в себе додаткові або допоміжні матеріали, на які посилається автор роботи і які, щоб уникнути захаращення тексту основної частини науково-дослідної роботи, виносяться за її межі. До таких матеріалів відносяться додаткові таблиці, схеми, графіки, зразки анкет, малюнків, конспекти занять, плани роботи, нормативно-правові документи, бланки методик тощо.

4 ОФОРМЛЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Заключний етап виконання роботи – її оформлення. Це найскладніший етап, оскільки потрібно узагальнити все, що було напрацьовано в теоретичному і практичному плані, і правильно оформити роботу. Неправильне або недбале оформлення кваліфікаційної роботи позначиться на її якості та оцінці. Тому необхідно звертати увагу на поєднання теоретичної правильності роботи, її практичної спрямованості з грамотним і точним оформленням.

4.1 Оформлення висновків

Чітко і ясно сформульовані висновки повинні бути важливою частиною тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи при завершенні опису будь-якого фрагмента роботи. При викладі результатів дослідження цьому повинне надаватися особливе значення. У кінці кожного розділу подаються **Висновки до розділу** обсягом до одної сторінки.

Особливе значення має надаватися написанню розділу «**ВИСНОВКИ**». Їх потрібно викладати стисло і лаконічно. Спочатку коротко оцінюють стан проблеми, яка досліджується у кваліфікаційній роботі. Далі розкривають шляхи її розв'язання.

Загальні висновки не повинні дублювати висновки окремих розділів, вони мають бути більш всеохоплюючими, цілісними, узагальнювати результати досліджуваної теми, відобразити те нове, суттєве, що саме виноситься на обговорення і оцінку у процесі публічного захисту роботи.

Обсяг, що рекомендується, – не більш трьох сторінок. Нумерація висновків у цьому розділі додає їм велику чіткість і структурованість. Бажано, щоб у розділі «**ВИСНОВКИ**» було не більш 7–10 висновків загального і конкретного виду, котрі дозволять читачу побачити головні досягнення роботи, проведеної здобувачем. Висновки з емпіричної частини кваліфікаційної роботи являють особливу цінність.

У загальних висновках необхідно наголосити на якісних та кількісних показниках здобутих результатів, обґрунтувати достовірність результатів, викласти рекомендації щодо їх використання.

4.2 Оформлення переліку джерел посилання

Перелік джерел посилання розміщують після висновків, складається в алфавітному порядку, містить в середньому 50–60 пронумерованих найменувань. До **ПЕРЕЛІКУ ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ** слід включати лише ті джерела, на які у тексті є посилання, а також ті, які використано при викладі тих чи інших наукових положень. Перелік складається із вітчизняної та зарубіжної наукової, навчально-методичної та спеціальної літератури, законодавчих актів, нормативних документів, фахових видань, ресурсів інтернет, іноземних джерел (2–3 позиції). Необхідно відмітити, що **25 % джерел посилання має складати новітня література за останні 5 років**. Варто наголосити, що назва джерел подається тією мовою, якою вони видані. Не потрібно перекладати їх на українську мову. **Внесення до списку літературних джерел мовою країни агресора та праць російських науковців є неприпустимим.**

У реквізитах вказують прізвище та ініціали автора (авторів або укладачів, якщо їх не більше трьох), назву роботи, місце видання, видавництво, рік видання; кількість сторінок; при використанні зібрань творів, збірок, часописів і газет – прізвище та ініціали автора, найменування статті (роботи).

В оформленні відомостей про літературні джерела існує багато розбіжностей, пов'язаних з частими змінами стандартів. При цьому завжди зберігається принцип єдиного порядку, якого автор дотримується в описі бібліографії. Наприклад, якщо в одній назві подається інформація про видавництво, то цей самий компонент повинен бути і в усіх інших назвах цього типу. Орієнтиром в оформленні бібліографії виступають відомості про книгу, які подаються в ній на другій сторінці.

Бібліографічний опис джерел складають відповідно до чинних стандартів з бібліотечної та видавничої справи. Перелік джерел посилання слід подавати в алфавітному порядку або ж порядку посилання на те чи інше джерело в тексті кваліфікаційної роботи. Його оформляють з урахуванням Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». **У перелік джерел посилання обов'язково мають бути включені тези, статі автора за темою кваліфікаційної роботи.** Приклад одного зі способів оформлення бібліографії наведено у додатку Е.

4.3 Оформлення додатків

У **додатках** міститься допоміжний матеріал, що в основній частині захаращує текст і утрудняє його сприйняття. До нього відносять:

- повний опис методик дослідження;
- результати первинної обробки даних емпіричного дослідження чи практичної психологічної роботи, виконаної студентом;
- таблиці деяких емпіричних даних, отриманих у ході дослідження;
- копії документів, витягів із законодавчих документів, звітів, результатів соціологічних опитувань;
- докладний опис розвиваючих програм, вправ, занять і методик використаних студентом у роботі.

У додатках подаються також анкети (складені самостійно), за допомогою яких здійснювався збір емпіричного матеріалу, конспекти реабілітаційних заходів, протоколи спостережень, рисунки, фотографії, слайди тощо.

Додатки повинні допомогти читачу поглибити уявлення про виконану роботу, переконати його в обґрунтованості та доказовості наведених висновків. Варто пам'ятати, що всі матеріали дослідження, важливі для його розуміння, наводяться в основному тексті роботи. Суть всіх етапів і результатів дослідження повинна бути зрозуміла з основного тексту (без звертання до додатка).

Кожний додаток треба починати з нової сторінки із зазначенням зверху посередині сторінки слова «ДОДАТОК» із першої великої літери і його послідовного буквеного позначення великими літерами української абетки *за винятком літер І, Є, З, І, Ї, Й, О, Ч, Ь*. Наприклад: «ДОДАТОК А», «ДОДАТОК Б» і т.д. Додатки розміщують у порядку появи посилань у тексті магістерської роботи. Текст кожного додатка починають з нової сторінки. Якщо в роботі є лише один додаток, то його позначають як «ДОДАТОК А».

4.4 Вимоги щодо оформлення кваліфікаційної роботи

Перш ніж подавати роботу науковому керівнику, а тим більше готувати остаточний її варіант для здачі на кафедру, студент повинен уважно перечитати її текст, критично оцінюючи власну логіку викладу, ясність опису матеріалу, ступінь переконливості та доказовості, стилістичне і граматичне оформлення. Текст роботи пишеться державною мовою.

ЗМІСТ містить у собі назви всіх розділів і підрозділів тексту роботи, починаючи з розділу «**ВСТУП**» і закінчуючи розділами «**ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ**» і «**ДОДАТКИ**». При цьому в правій частині сторінки змісту точно напроти назв розділів вказуються номери сторінок, на яких починаються відповідні розділи.

Обсяг основного тексту кваліфікаційної (дипломної) роботи повинен бути достатнім для розкриття розглянутої проблеми. Найчастіше це 2,5–3 друкованих аркуші (60–70 с. ф. А4). До цього обсягу не включають перелік джерел посилання та додатки. Допускається відхилення в межах 10 %.

При підготовці роботи на комп'ютері рекомендується використовувати розмір шрифту 14 pt, інтервали – 1,5, тобто 60–65 символів (букв і розділових знаків) у рядку, 28–30 рядків на сторінці тексту. У випадку великої кількості матеріалу, зібраного в процесі роботи, важливим завданням здобу-

вача є добір головного, істотного, необхідного для розкриття теми і доказу основних положень роботи. Деякі матеріали довідкового характеру можуть бути поміщені в додатки. Додатки не входять у загальний обсяг роботи.

Текст кваліфікаційної (дипломної) роботи друкується на принтері на одній стороні аркуша білого паперу ф. А4. При друці необхідно залишати поля: ліве – не менше 30 мм, праве – 10 мм, верхнє – 25 мм, нижнє – 20 мм. Сторінки слід нумерувати арабськими цифрами, вверху аркуша справа. Нумерація сторінок роботи починається з титульного аркуша, при цьому дотримується наскрізна нумерація по всьому тексту. На титульному аркуші номер сторінки не ставиться.

Кваліфікаційна робота повинна бути скомплектована та зброшурована у відповідній послідовності:

1. Титульний аркуш (додаток А).
2. Академічна довідка (з деканату).
3. Завдання на кваліфікаційну роботу (надруковане з двох сторін аркуша ф. А4) – додаток Б.
4. Анотація кваліфікаційної роботи (додаток В).
5. Зміст (починається з п'ятої сторінки).

До внутрішньої сторінки обкладинки кваліфікаційної роботи здобувач приклеює конверт, у якому розміщує зовнішню рецензію, відгук наукового керівника, довідку про результати перевірки на антиплагіат, заяву здобувача про згоду на обробку та збереження університетом кваліфікаційної роботи в інституційному репозитарії університету та висновок експертної комісії кафедри соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської про допуск кваліфікаційної роботи до захисту.

На кафедрі також подається електронний варіант роботи, що повинен бути повністю ідентичним за змістом роботі на паперовому носії, який оформлюється одним файлом у форматі *.doc або *.rtf, де назвою файлу є прізвище автора, подане в транскрипції літерами латинського алфавіту, наприклад, Ivanchuk.doc. Електронний варіант кваліфікаційної (дипломної) роботи передається кафедрою на зберігання до архіву. Подальше використання електронного варіанту кваліфікаційних робіт та створення електронної бази регламентується відповідним положенням.

5 РЕЦЕНЗУВАННЯ І ЗАХИСТ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Захист кваліфікаційної роботи здобувача відбувається в два етапи. Перший етап – попередній захист на кафедрі відповідно до сформованих комісій та списків студентів. Другий етап – відкритий захист перед державною екзаменаційною комісією.

Для визначення ступеня готовності випускника до захисту кваліфікаційної роботи проводиться попередній захист. У ході попереднього захисту виявляються переваги і недоліки виконаної роботи, здійснюється підготовка

студента до захисту кваліфікаційної роботи на засіданні державної екзаменаційної комісії (ДЕК).

Після успішного попереднього захисту кваліфікаційна робота впродовж двох тижнів в зброшурованому вигляді подається науковому керівнику для складання на неї відгуку. Роботи здаються заздалегідь з тим, щоб у наукового керівника було достатньо часу для написання відгуку. Протягом 2–3 днів науковий керівник повинен вчитати роботу та зробити висновок про її допуск чи не допуск до захисту. У відгуку наукового керівника викладається:

- актуальність теми;
- ступінь наукового та практичного значення праці;
- рівень підготовки студента до виконання професійних обов'язків;
- ступінь самостійності у виконанні кваліфікаційної роботи;
- виконання поставлених завдань та оригінальність їх вирішення;
- уміння використовувати джерела інформації, зокрема літературу;
- ступінь володіння методами дослідження;
- повнота та якість розроблення теми, завершеність роботи;
- логічність, послідовність, аргументованість, літературна грамотність викладення матеріалу;
- можливість практичного застосування роботи або окремих її частин;
- висновок про те, якою мірою робота відповідає вимогам, що висуваються до таких праць;
- рекомендація до захисту кваліфікаційної роботи із зазначенням рекомендованої оцінки.

Відгук науковий керівник друкує у одному примірнику, підписує його особисто, зазначивши свої ініціали, прізвище, посаду, науковий ступінь, вчене звання, почесні звання та дату.

Автор знайомиться з відгуком і готується до захисту.

У разі позитивного відгуку наукового керівника кваліфікаційна робота передається рецензенту для написання рецензії. Склад рецензентів затверджує декан факультету за поданням завідувача випускової кафедри. Рецензентами мають бути спеціалісти установ чи підприємств, які є фахівцями у сфері психології та реабілітаційної психології, науково-педагогічні працівники з профільних кафедр інших українських ЗВО та суміжних кафедр НРЗВО «Кам'янець-Подільський державний інститут», якщо вони не працюють на кафедрі, де підготовлена кваліфікаційна робота.

Для здобувачів, які навчаються без відриву від виробництва, рецензентом кваліфікаційної роботи може бути фахівець підприємства (установи), де він працює.

Рецензія – це критичний відгук, що містить оцінку роботи, розкриває її переваги і недоліки. Завдання рецензента – допомогти ДЕК всебічно та об'єктивно оцінити кваліфікаційну роботу щодо її наукового та літературного рівня. Отже, визначаючи якість кваліфікаційної роботи, рецензент повинен проаналізувати її, керуючись принциповими міркуваннями, що усувають

будь-яку суб'єктивну думку. У рецензії викладається характеристика роботи в цілому та окремих її розділів; актуальність теми, її відповідність тексту кваліфікаційної роботи, новизна запропонованих методів вирішення поставлених завдань. Особливо відзначаються ті роботи, які відрізняються самостійністю рішень. Вказуються розділи, де є недоліки і потрібно доопрацювання.

У рецензії відзначається відповідність змісту кваліфікаційної роботи поставленим цілям і завданням; рівень теоретичної підготовленості студента, наявність вміння самостійно використовувати отримані знання при вирішенні конкретних завдань. Відзначаються ті розділи роботи, які характеризують дослідницькі здібності випускника. Крім цього, зазначається послідовність і ясність викладу матеріалу, використання новітніх досягнень в області науки, можливість використовувати результати кваліфікаційної роботи на практиці.

У докладному аналізі кваліфікаційної роботи наводять перелік помічених недоліків, наприклад: неточних і неправильних визначень та формулювань, смислових і стилістичних вад.

У кінці рецензії повинен бути сформульований чіткий висновок про те, чи можна рекомендувати цю кваліфікаційну роботу до захисту. У висновках рецензент обов'язково оцінює роботу за інституційною чотирибальною системою: «відмінно», «добре», «задовільно» та «незадовільно». Оцінка «незадовільно» не є підставою для відхилення кваліфікаційної роботи від її захисту.

Рецензію складають в одному примірнику. Її підписує рецензент, зазначивши свої ініціали, прізвище, посаду, науковий ступінь, вчене звання, почесні звання і дату. Підпис рецензента засвідчують в установі, в якій він працює.

Зміст рецензії доводиться до відома здобувача не пізніше, ніж за три дні до захисту кваліфікаційної роботи. Здобувач використовує рецензію для підготовки відповідей на зауваження, якщо такі є. Внесення змін після отримання рецензії не допускається.

Кваліфікаційна робота з письмовим відгуком керівника та рецензента подається на кафедру не пізніше ніж за 14 днів до захисту. При її відповідності всім вимогам кафедри, завідувач допускає магістранта до захисту, ставлячи відповідний запис на титульному аркуші роботи. Якщо кваліфікаційна робота не відповідає цим вимогам, завідувач кафедри може не допустити здобувача до захисту. Рішення завідувача про недопущення кваліфікаційної роботи до захисту має бути затверджено на засіданні кафедри.

Підсумкова державна атестація обов'язково включає захист кваліфікаційної роботи, яка також потребує значних зусиль, уваги і часу випускника.

Захист кваліфікаційної роботи проходить на відкритому, в присутності всіх бажаючих, засіданні ДЕК, до якої входять представники випускової кафедри, а також запрошені фахівці у сфері психології.

Дата, час та місце засідань ДЕК з захисту кваліфікаційних робіт встановлюються деканами факультетів та доводяться до відома здобувачів зазвичай не менше, ніж за місяць до захисту. Процедура захисту строго регламентується і виглядає наступним чином: спочатку здобувач, який захищає кваліфікаційну роботу, робить коротке повідомлення за темою роботи, в якому

викладаються мотиви вибору теми, тобто її актуальність, мета і завдання дослідження, використані методи, отримані результати, їх обґрунтування та висновки. На виступ студента відводиться близько 15 хв.

Крім традиційних схем, підсумкових таблиць, графіків, під час захисту кваліфікаційної роботи бажано використовувати сучасні технічні засоби – мультимедійні проектори, аудіо- та відеозаписи, комп'ютерні засоби презентації. Здобувач на захист готує **комп'ютерну презентацію** – пов'язаний набір послідовних слайдів спеціального формату з лаконічною інформацією на тему дослідження.

Презентація повинна містити: титульний слайд; слайди з основними складовими роботи (категорійний апарат дослідження); основна частина дослідження (основні поняття, методологія дослідження, результати проведеного емпіричного дослідження тощо); слайди з висновками дослідження.

Виступ студента є дуже важливою частиною захисту. Від того, наскільки цікаво, аргументовано і лаконічно буде викладений матеріал, багато в чому залежить оцінка праці здобувача. Оскільки на виступ відводиться не більше 15 хв., доцільно написати і прорепетирувати його заздалегідь. Орієнтовна схема доповіді та типові помилки виступу студента на захисті, наведені у додатку М. Виступ не повинен містити загальних теоретичних положень, запозичених з літературних чи нормативних документів, оскільки вони не є предметом захисту. Слід пам'ятати, що захист кваліфікаційної роботи – це демонстрація вміння здобувача стисло, чітко та змістовно викласти свої досягнення в тій чи іншій сфері наукового знання, а також можливість поділитися з колегами цікавою інформацією про нові результати, отримані у власному дослідженні.

У процесі написання тексту виступу слід пам'ятати, що коректним вважається формулювання безособових речень: **«Був проведений аналіз ...»**, **«Після проведеного дослідження виявилось...»**, **«Узагальнення результатів дослідження наступних авторів... дозволило зробити висновок...»**, **«До тих результатів, які використовувалися в дослідженні, можна віднести...»**, **«Експеримент дозволив зробити висновок про те, що...»** тощо. У деяких випадках можна використовувати речення, побудовані від першої особи множини: **«Ми вважаємо, що...»**, **«На нашу думку, ...»**, **«На наш погляд, ...»** тощо.

Далі здобувач, який захищається, відповідає на питання щодо роботи, які може задати члени екзаменаційної комісії та будь-хто з присутніх на захисті. Після виступу здобувача слово надається науковому керівнику з відгуком про науково-дослідницькі якості здобувача та його ставлення до роботи, а потім рецензенту, який характеризує кваліфікаційну роботу, виділяє її переваги і недоліки. Якщо хтось з них не може бути присутнім на захисті, то відгук або рецензію зачитує голова ДЕК чи секретар. Після цього можливий обмін думками з приводу роботи у формі окремих виступів бажаних. Потім здобувачу надається можливість в короткій формі відповіді на критичні зауваження, висловлені в рецензії та в ході обговорення, подякувати присутнім за увагу.

Результати захисту кваліфікаційної роботи оцінюються диференційовано за інституційною чотирибальною системою відповідно до визначених критеріїв оцінювання. Рішення про оцінку приймається ДЕК на закритому засіданні після завершення усіх призначених на цей день захистів. Оцінка визначається шляхом обговорення та відкритого голосування членів комісії більшістю голосів.

Процедура захисту кваліфікаційних робіт оформляється протоколом, який підписується головою і членами комісії, результати оголошуються здобувачам у той самий день. Оцінка, отримана ним на захисті, фіксується в індивідуальному навчальному плані студента і вноситься в додаток до диплома з вказівкою теми кваліфікаційної роботи.

Після захисту роботи здаються на зберігання в архів університету та електронна версія подається до інституційного репозиторію.

6 КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Якість виконання та успішність захисту кваліфікаційної (дипломної) роботи визначаються оцінками: «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно» та кількістю балів за шкалою ECTS, критерії яких подано у додатку Р.

До кваліфікаційної роботи висуваються такі **вимоги**, які враховуються при її оцінюванні:

– аргументація актуальності теми, теоретичне і практичне її значення, наявність відомостей про апробацію дослідження (обов'язковою умовою підготовки до захисту кваліфікаційної роботи освітнього рівня магістра є наявність наукових публікацій на тему дослідження, а саме: **наявність однієї наукової статті або тез доповідей**, що являють собою апробацію результатів дослідження);

– самостійність, системність підходу здобувача в дослідженні проблеми;

– відображення знань наукової та навчально-методичної літератури за темою, нормативно-правових та законодавчих актів України, локальних нормативних актів, положень, інструкцій тощо;

– розгляд різних точок зору та обов'язкове формулювання аргументованої позиції здобувача з порушених у роботі дискусійних питань;

– повнота розкриття теми;

– чітко сформульовані мета, завдання, об'єкт, предмет, завдання дослідження;

– вказані теоретичні основи, обґрунтовані методологія і методи дослідження, вибір практичної бази, на якій здійснювалося дослідження;

– застосування різних методів дослідження проблеми;

– логічний виклад результатів дослідження;

– аргументоване, конструктивне і грамотне наукове обґрунтування висновків і пропозицій, що представляють теоретичну та практичну цінність (з використанням практичного матеріалу);

– в теоретичній частині роботи розглянуто історичний аспект досліджуваного питання, проведений аналітичний огляд наукової та методичної літератури з досліджуваної проблеми, вказаний рівень розробленості питання в теорії і на практиці, доведено необхідність подальшого дослідження проблеми;

– практична частина, як правило, включає констатувальний та формувальний етапи експерименту (або план формувального експерименту, модель, програму чи рекомендації щодо поліпшення досліджуваної ситуації, вирішення проблеми);

– експериментальне дослідження грамотно побудовано, проведений системний аналіз його результатів,

– вказані та охарактеризовані методики, які використовуються в експериментальній частині;

– зроблені короткі та достовірні висновки за результатами теоретичної та практичної частин роботи;

– запропоновані адресні практичні рекомендації або проєкти;

– подані узагальнюючі висновки, зазначено, чи реалізовані поставлені завдання, чи досягнута мета, чи підтверджена гіпотеза дослідження (за наявності).

– робота демонструє підготовленість здобувача до професійної діяльності за фахом «Реабілітаційна психологія», володіння теорією і методикою психологічної допомоги;

– володіння навичками роботи з науковим документом, вміння аргументовано викладати свою точку зору, обґрунтовувати висновки;

– простежується самостійність дослідження та аналізу матеріалу;

– оформлення роботи (тексту, бібліографії, посилань) згідно з загальними вимогами до текстових документів;

– науковий стиль мовлення;

– орфографічна та стилістична грамотність, правильне оформлення кваліфікаційної роботи;

– основний обсяг роботи – не менше 60 с. друкованого тексту $\pm 10\%$;

– на захисті студент демонструє вільне володіння матеріалом, знання теоретичних і практичних підходів до проблеми, використовує мультимедійну презентацію, впевнено відповідає питанням;

– робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента.

ЛІТЕРАТУРА

---

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених : монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. В. Дзьобань. Харків : Право, 2019. 368 с.
3. Каламбет С. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / С. В. Каламбет, С. І. Іванов, Ю. В. Півняк Ю. В. Дніпропетровськ : вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
4. Комар Т. В., Василенко О. М. Науково-організаційна діяльність дослідника : навч. посіб. Хмельницький : ХНУ, 2023. 118 с.
5. Наукова робота за темою магістерської дисертації. Науково-дослідна робота за темою магістерської дисертації. Частина II : конспект лекцій / укл. Г. М. Розорінов, В. М. Співак. Київ : НГУУ «КПШ», 2016. 83 с.
6. Потапчук Є. М. Основи психолого-педагогічних досліджень: навч. посіб. / Є. М. Потапчук, О. М. Василенко. Хмельницький : ХНУ, 2017. 160 с.
7. ДСТУ 8302-2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. [Чинний від 2016-07-01]. Вид. офіц. Київ : УкрНДНЦ, 2016. 16 с.
8. Повідайчик О. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / О. Повідайчик. Ужгород : ПП «АУТДОРШАРК», 2018. 164 с.
9. Кваліфікаційна робота : методичні рекомендації для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» / Л. І. Романовська. Хмельницький : ХНУ, 2023. 64 с.
10. Руденко В. М., Руденко Н. М. Математичні методи в психології. Київ: Академвидав, 2009. 384 с.
11. Тріпак М.М., Гуменюк І.Л., Сушарник Я.А. «Вишкіл-практикум» по підготовці бакалаврських та переддипломних проектів: навч. посіб. / за ред. М. М. Тріпака. Кам'янецьПодільський: 2022. 245 с.
12. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження: навч.-метод. посіб. /О.Л.Туриніна. Київ: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. 206 с.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОГО АРКУША КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти

Кафедра соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності

ім. Т. Сосновської

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Другий (магістерський)

Освітній рівень

Назва теми

Галузь знань 53 «Соціальні та поведінкові науки»

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 053 «Психологія»

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма «Реабілітаційна психологія»

Назва освітньої програми

Номер залікової книжки

Виконав(ла): здобувач _____ курсу, група _____

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник _____

науковий ступінь, вчене звання

Підпис

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:

В.о. зав. кафедри соціальної роботи, психології та

соціокультурної діяльності ім. Т. Сосновської

к. психол. наук, доцент

Підпис

Ольга СТОЛЯРЕНКО

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Протокол № ___ від « _ » _____ 202_р.

Кам'янець-Подільський, 202_

Примітки:

- форму призначено титульною сторінкою кваліфікаційної роботи;
- формат бланка – А4 (210 × 297 мм), одна сторінка.

ДОДАТОК Б
**ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ**

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»**

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти
Кафедра соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності
ім. Т. Сосновської

Освітній рівень *другий (магістерський)*

Галузь знань *53 «Соціальні та поведінкові науки»*

Спеціальність *053 «Психологія»*

Освітня програма *«Реабілітаційна психологія»*

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. завідувача кафедри соціальної
роботи, психології та соціокультурної
діяльності ім. Т. Сосновської
доц. _____ Ольга СТОЛЯРЕНКО
Протокол № ___ від «__» ____ 202_р

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

_____
Прізвище, ім'я, по батькові здобувача

1. Тема кваліфікаційної роботи: « _____ »

Керівник кваліфікаційної роботи: _____
Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання

Затверджено наказом ректора інституту від _____ 202_ р. № _____

2. Строк подання здобувачем роботи на кафедру _____ 202_ р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: *(вказати мету та завдання)*.

4. Зміст кваліфікаційної роботи *(перелік питань, які потрібно розробити)*:
вступ, розділ 1. _____, висновки до розділу; розділ 2. _____,
висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу: *(вказати, який саме)*.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи _____

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапу (розділу) кваліфікаційної роботи здобувача освітнього ступеня магістр	Термін виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань	До 30.11 202_р.	Виконано
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження З'ясування актуальності проблеми	До 31.01. 202_р.	Виконано
3	Написання вступу кваліфікаційної роботи	До 31. 03. 202_р.	Виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи	До 30.06. 202_р.	Виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи	До 31.10.202_р.	Виконано
6	Узагальнення висновків	До 10.11. 202_р.	Виконано
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 25.11. 202_р.	Виконано
8	Оформлення кваліфікаційної роботи Підготовка до захисту, рецензування	До 05.12 202_р.	Виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 31.12. 202_р.	Виконано

Здобувач

_____

Підпис

_____

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Керівник

кваліфікаційної роботи

_____

Підпис

_____

Ім'я, ПРІЗВИЩЕ

Примітки:

- форму призначено для видачі здобувачу завдання на виконання кваліфікаційної роботи і контролю за ходом роботи з боку кафедри і декана факультету;
- розробляється керівником кваліфікаційної роботи; видається кафедрою;
- формат бланка – А4 (210 × 297 мм), дві сторінки, друкуються на одному аркуші з обох боків.

ДОДАТОК В

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ АНОТАЦІЇ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ

АНОТАЦІЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Тема кваліфікаційної роботи « _____ »

Здобувач _____
Прізвище, ім'я, по батькові здобувача

Керівник _____
Прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання

Кваліфікаційна робота включає _____ сторінки, _____ таблиць, _____
рисунок, перелік джерел посилання складає _____ найменування, _____ додатки.

Ключові слова: _____, _____, _____.

Об'єктом дослідження є _____.

Предметом дослідження є _____.

За результатами дослідження (розроблено, надано, здійснено,
підготовлено) _____.

Одержані результати можуть бути використані _____.

Здобувач _____
Підпис _____ Ім'я, ПРИЗВИЩЕ _____

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту «__» ____ 202__р

ДОДАТОК Г

ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ЗМІСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ	8
1.1 Аналіз літератури та розкриття сутності досліджуваного явища.....	8
1.2 Формування вихідних теоретичних позицій власного дослідження.....	16
1.3 Зміст, форми та методи досліджуваного явища	24
Висновки до розділу	30
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ	31
2.1 Характеристика умов та методів дослідження, обробка та аналіз одержаних результатів.....	32
2.2 Програма реабілітаційної роботи	44
2.4 Розробка науково-практичних рекомендацій.....	56
Висновки до розділу	62
ВИСНОВКИ	63
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	65
ДОДАТКИ	70
ДОДАТОК А. Анкета	70
ДОДАТОК Б. Опитувальник (діагностичні методики, протоколи, таблиці з даними експерименту, програма навчання тощо)	72

ДОДАТОК Д

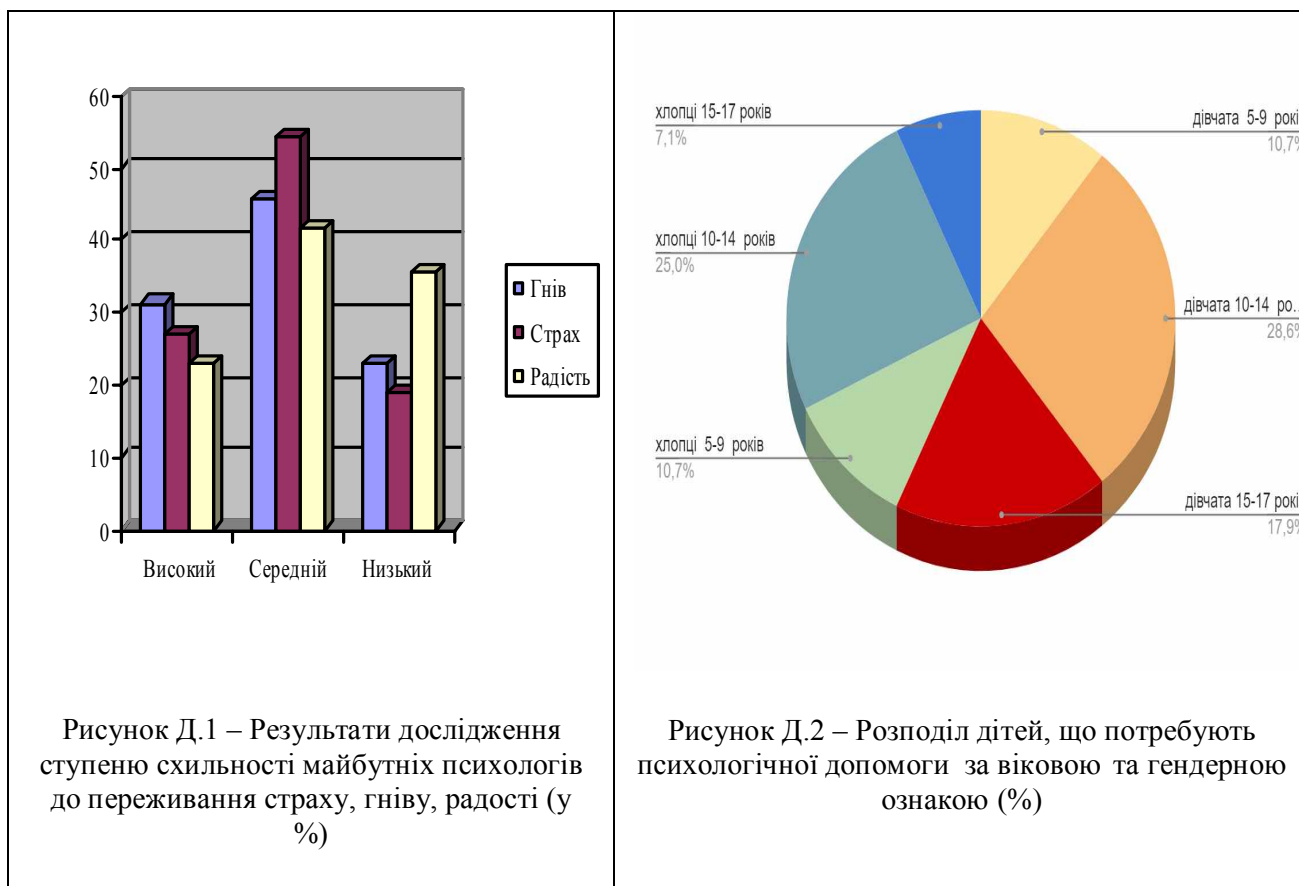
ПРИКЛАДИ ОФОРМЛЕННЯ ТАБЛИЦЬ І ДІАГРАМ

Д.1 Приклад оформлення таблиці

Таблиця Д.1 – Оцінка визначення поняття «толерантність» здобувачами II курсу

Рангове місце	Значення	Середній бал, %
I	Здатність зрозуміти іншу людину	61
II	Стриманість	53
III	Повага	34
IV	Ввічливість	29

Д.2 Приклад оформлення діаграми

ДОДАТОК Е

ОФОРМЛЕННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ОПИСУ

Характеристика джерела	Приклад оформлення
1	2
Один автор	<p>Єжова Т. Є. Зміст і завдання соціальної реабілітації. Соціальна педагогіка : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. О.В. Безпалько. Київ : Академвидав, 2013. С. 101–110.</p> <p>Сисоєва С. О. Педагогічний експеримент у наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: навч-метод. посіб. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 460 с.</p>
Два автори	<p>Повідайчик О. Методи досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / О. Повідайчик, Р. Жиленко. Ужгород : ПП «АУТДОРШАРК», 2018. 164 с.</p> <p>Данильян О. Г. Методологія наукових досліджень : підручник / О. Г. Данильян, О. В. Дзьобань. Харків: Право, 2019. 368 с.</p>
Три, чотири автори	<p>Каламбет С. В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. / С. В. Каламбет, С.І. Іванов, Ю.В. Півняк Ю.В. Дніпропетровськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.</p> <p>Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями: [навч.-метод. посіб.] / А. Й. Капська, Н. С. Олексюк, С. М. Калаур, З. З. Фалінська Тернопіль: Астон, 2010. 304 с.</p>
П'ять і більше авторів	<p>Формування здорового способу життя молоді : навч.-метод. посіб. для працівників соц. служб для сім'ї, дітей та молоді / Т. В. Бондар, О. Г. Карпенко, Д. М. Дикова-Фаворська [та ін.]. Київ : Укр. ін-т соц. досліджень, 2005. 115 с.</p>
Без автора	<p>Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.</p> <p>Соціальна педагогіка : підручник. 5-те вид. вип. та доп. / [за ред. проф. А. Й. Капської]. Київ : ЦУЛ, 2011. 488 с.</p>
Багатотомний документ	<p>Історія Національної академії наук України, 1941–1945 / [упоряд. Л. М. Яременко та ін.]. Київ : Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2007 (Джерела з історії науки в Україні). Ч. 2. Додатки. 573 с.</p>
Матеріали конференцій	<p>Повідайчик О. С. Історичні аспекти дослідницької підготовки майбутніх соціальних працівників за рубежом. Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців: зб. матеріалів V всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 30–31 березня 2017 р.). Хмельницький : ХНУ, 2017. С. 113–115.</p> <p>Бриндіков Ю. Л. Обґрунтування доцільності професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери до організації діяльності з реабілітації сімей комбатантів. Сучасна українська освіта: стратегії та технології навчання молоді і дорослих : зб. наук. праць V Міжнар. наук.-практ. інтерне-конф. (Переяслав-Хмельницький, 27 лютого 2018 р.) : наук. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельниць-</p>

кий : ФОП Домбровська Я.М., 2018. С. 25–28.

Продовження додатка Е

1	2
Словник, енциклопедія	Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. Європейський Союз : словник-довідник / [ред.-упоряд. М. Марченко]. 2-ге вид. Київ : К.І.С., 2006. 138 с.
Монографія	Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення серед молодих вчених: монографія / за заг. ред. Н. Г. Сорокіної, А. Є. Артюхова, І. О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с. Повідайчик О. С. Формування нової освітньої парадигми підготовки педагогічних кадрів у Великій Британії : монографія / О. С. Повідайчик, І. В. Козубовська, І. Є. Попович. Ужгород : Шарк, 2017. 212 с.
Законодавчі та нормативні документи	Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» // Відом. Верхов. Ради України. 1993. № 16. С. 166. Кримінально-процесуальний кодекс України : за станом на 1 груд. 2005 р. // Верховна Рада України. Офіц. вид. Київ : Парлам. вид-во, 2006. 207 с. (Бібліотека офіційних видань).
Дисертація	Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ольга Вікторівна Сорока. Тернопіль, 2016. 534 с.
Автореферат дисертації	Ляшенко В. І. Формування життєвої компетентності дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 / Валерій Іванович Ляшенко. Херсон : Херсонський державний університет, 2005. 19 с.
Періодичні видання	Червінька Т. М. Особливості розвитку персоналу в умовах інноваційних змін. Соціально-грудові відносини: теорія та практика. 2015. Вип. 1. С. 135–140. Олійник К. Професійна мобільність як складова підготовки працівників соціальної служби. Молодий вчений. 2016. Вип. 10 (37). С. 273–276. Vodiana O. V. The Formation of Future Social Workers' Professional Competence for Work with Children from Foster Families. Intellectual Archive. 2015. Volume 4. Num. 4 (July). Series «Education & Pedagogy». Toronto : Shiny Word Corp. P. 92–98.
Електронні ресурси	Finnish Youth Co-Operation – Allianssi [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ballot.alli.fi/sivu.php?artikkeli_id=1381 (дата звернення: 08.04.2023) Анотований збірник інформації щодо наукових досліджень, виконаних відповідно до Тематичного плану науково-дослідних та дослідно-технічних розробок, що виконувались на замовлення Мінсоцполітики у 2015 році [Електронний ресурс]. Київ. 2016. URL: https://www.msp.gov.ua/timeline/Socialni-zviti-.html (дата звернення: 14.07.2022). Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Статистична інформація за 2022 р. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/oper_new.html (дата звернення: 20.03.2023).

ДОДАТОК Ж

ОСНОВНІ ВИМІРЮВАЛЬНІ ШКАЛИ У ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Номинальні виміри (шкала найменувань). Числами позначають різні класи предметів, коли об'єкти, що належать до одного класу, ідентичні відносно певної ознаки. Класам даються позначення, тобто числа мають розрізнювальне значення, наприклад: 1 – чоловіки, 2 – жінки. Над номінальними вимірами дій не проводять.

Порядкові вимірювання (шкала порядку). Числа мають порядкове значення на відміну від попередньої шкали, де вони тільки розрізняли (диференціювали) різні класи. Зростанню чисел відповідає зростання або спадання певної властивості. Наприклад, в шкільному класі встановили рівень пізнавального інтересу кожного учня, виражений числом. Складемо список учнів у порядку зростання числового показника пізнавальної активності – отримаємо послідовність зростаючих чисел, які утворили шкалу порядку.

Інтервальне вимірювання (шкала інтервалів). Це вимірювання можливе лише тоді, коли дослідник може виявити не лише відмінність предмета, а й аналізувати різні відстані між предметами. Тобто в шкалах інтервалів рівним між собою різницям чисел відповідають рівні між собою різниці вимірюваної властивості. Причому точка 0 обирається довільно, а це означає, що 0 є характеристикою певного предмета. Приклади: шкала літочислення, температурна шкала. Так, тривалість періоду часу від 45 р. до н.е. до 40 р. до н.е. є такою самою, що й від 1990 р. н.е. до 1995 р. н.е. П'ять років позначає фіксований часовий проміжок, в якому місці шкали ми б його не визначили. Шкала інтервалів найбільш складна, включає в себе, ознаки попередніх, до неї можна застосувати будь-які обчислення.

Після встановлення типу шкали визначаються можливі операції з отриманими числовими даними.

ДОДАТОК К

ОБЧИСЛЕННЯ КОЕФІЦІЄНТА РАНГОВОЇ КОРЕЛЯЦІЇ

Кореляція – зв’язок між двома рядами змінних, виражається в коефіцієнті кореляції, значення якого знаходяться в інтервалі від -1 до $+1$ включно. Наближення значення до 1 свідчить про тенденцію до строго прямого зв’язку (чим більше a , тим менше b); до -1 – про тенденцію до строго оберненого зв’язку (чим менше a , тим більше b); до 0 – про відсутність зв’язку. Більш точні висновки роблять за допомогою відповідних таблиць із статистичних довідників.

Вибір формули для обчислення залежить від типів вимірювальних шкал. Зокрема, зв’язок між шкалами порядку обчислюється через коефіцієнт рангової кореляції Спірмена r :

$$r = 1 - \frac{6 \sum d^2}{n(n^2 - 1)},$$

де d – різниця між відповідними числами з різних шкал, що утворюють пару, n – кількість порівнюваних пар.

Наприклад, для того, щоб обчислити коефіцієнт кореляції, складаємо таблицю розрахунків Ж.1, підсумкові дані для неї підставляємо у формулу.

$$r = 1 - \frac{6 \cdot 158}{10 \cdot (10^2 - 1)} = 0,96.$$

Таблиця К.1

№ з/п	Список учнів	Показник успішності a	Показник пізнавального інтересу b	$d = a - b$	d^2
1		9	3	6	36
2		7	3	4	16
3		8	5	3	9
4		9	6	3	9
5		10	6	4	16
6		5	3	2	4
7		7	7	0	0
8		8	2	6	36
9		9	5	4	16
10		6	2	4	16

Оскільки коефіцієнт рангової кореляції наближається до 1 , то зв’язок між успішністю і рівнем пізнавального інтересу прямо пропорційний, що підтверджує висунуту гіпотезу.

ДОДАТОК Л

КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

Кількісний аналіз включає числову оцінку параметрів досліджуваного психічного явища. Числові результати розташовуються в порядку зростання або спадання та утворюють варіаційний ряд. Окреме число, взяте з варіаційного ряду називають варіантою i і позначають x_i (читають «ікс з індексом i »). Кількість однакових варіант у ряду становить частоту цієї варіанти x і позначається k .

Отриманий варіаційний ряд становить матеріал для подальших обчислень, необхідних для порівняння між собою групових результатів або типових результатів варіаційного ряду. Залежно від типу шкал таким результатом виступає мода, медіана, середнє арифметичне.

Мода M_o – результат, що має найбільшу частоту. Якщо всі частоти однакові, то ряд не має моди.

Медіана M_e – результат, який ділить варіаційний ряд навпіл. Місце медіани в ряду $\frac{N+1}{2}$, де N – кількість варіант. Якщо N – парне, то медіана – це середня точка між двома центральними значеннями.

Середнє арифметичне $\bar{X}$ шукають лише для шкал інтервалів. Визначати $\bar{X}$ для шкали найменувань, в якій, наприклад, 1 – хлопчики групи, 2 – дівчатка, не має сенсу. Навіть, якщо два ряди мають однакове значення, це не означає, що вони тотожні.

ДОДАТОК М

СХЕМА ДОПОВІДІ ТА ТИПОВІ ПОМИЛКИ ВИСТУПУ ЗДОБУВАЧА НА ЗАХИСТІ

Рекомендована схема доповіді на захисті:

– звернення до членів комісії:

(«Шановні голово та члени Державної екзаменаційної комісії! Вашій увазі пропонується кваліфікаційна робота на тему..., виконана...»);

– назва роботи, протиріччя, що зумовили її актуальність, об'єкт і предмет, мета, завдання, методи, база дослідження, апробація, практичне значення тощо;

– коротка характеристика теоретичної частини дослідження;

– виклад методологічних основ роботи, обґрунтування використаних методів і методик;

– опис бази дослідження та вибірки випробуваних;

– короткий опис процедури дослідження та обробки даних;

– основні результати;

– висновки.

Типові помилки виступу, яких варто уникати:

– надмірно докладно доводиться актуальність дослідження;

– занадто багато місця приділяється теоретичному огляду проблеми на основі вивчення літератури, при цьому залишається недостатньо часу на опис емпіричного дослідження;

– не залишається часу на виклад висновків з проведеної роботи.

ДОДАТОК Н
ЗРАЗОК ВІДГУКУ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти
Кафедра соціальної роботи, психології та соціокультурної діяльності
ім. Т. Сосновської

ВІДГУК
керівника кваліфікаційної роботи

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Освітній рівень *другий (магістерський)*

Галузь знань *53 «Соціальні та поведінкові науки»*

Спеціальність *053 «Психологія»*

Освітня програма *«Реабілітаційна психологія»*

Тема кваліфікаційної роботи _____

1. Актуальність теми роботи _____.

2. Об'єкт та предмет дослідження:

Об'єктом дослідження є _____

Предметом дослідження є _____

3. Мета та завдання дослідження:

Мета дослідження: _____

Завдання дослідження: _____

1. _____

2. _____

4. Структура роботи, її характеристика по розділах:

У першому розділі роботи _____

У другому розділі роботи _____

5. Рівень підготовки здобувача до виконання професійних обов'язків _____

6. Характеристика відповідності оформлення кваліфікаційної роботи нормативним вимогам: _____

7. Результати дослідження (наукові, практичні): _____

8. Висновок про відповідність кваліфікаційної роботи завданню її виконання: _____

9. Загальна оцінка кваліфікаційної роботи: _____

Керівник: _____

_____ Науковий ступінь, вчене звання, посада

« _____ » _____ 20__ р. _____

ДОДАТОК П

ВРАЗОК РЕЦЕНЗІЇ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ (ДИПЛОМНУ) РОБОТУ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»

РЕЦЕНЗІЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Здобувач _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи _____

Освітній рівень *другий (магістерський)*

Галузь знань *53 «Соціальні та поведінкові науки»*

Спеціальність *053 «Психологія»*

Освітня програма *«Реабілітаційна психологія»*

1. Короткий зміст кваліфікаційної роботи та прийнятих рішень _____
2. Висновок про відповідність кваліфікаційної роботи завданням дослідження _____
3. Характеристика виконання кожного розділу кваліфікаційної роботи, ступінь використання останніх досягнень науки і техніки і передових методів роботи _____
У першому розділі роботи _____
У другому розділі роботи _____
4. Позитивні сторони кваліфікаційної роботи _____
5. Негативні сторони кваліфікаційної роботи _____
6. Відгук про роботу в цілому _____
7. Інші зауваження _____
8. Оцінка кваліфікаційної роботи _____

РЕЦЕНЗЕНТ (прізвище, ім'я, по батькові, посада, місце роботи)

« _____ » _____ 202_ р.

_____ Підпис

М.П.

(або засвідчення в установленому порядку підпису)

ДОДАТОК Р

ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ЗАХИСТУ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ (ДИПЛОМНОЇ) РОБОТИ ЗА РІЗНИМИ ШКАЛАМИ ТА КРИТЕРІЙ ОЦІНЮВАННЯ

Сума балів за інтервальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерій оцінювання	Рівень компетентності	Оцінка за національною шкалою
1	2	3	4	5	6
90–100	A	відмінно	Оцінка виставляється за роботу, яка має дослідницький характер, оформлена за вимогами, які пред'являються до кваліфікаційних робіт, матеріал викладено логічно і послідовно з відповідними висновками. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента. При її захисті здобувач показує глибокі знання з питань теми, оперує даними дослідження, вносить пропозиції за темою дослідження, під час доповіді використовує презентацію, впевнено і докладно відповідає на поставлені питання. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 85 %.	Високий (творчий)	відмінно
89–82	B	дуже добре	Оцінка виставляється за роботу, яка має дослідницький характер, оформлена за вимогами, які пред'являються до кваліфікаційних робіт, матеріал викладено логічно і послідовно з відповідними висновками. Робота має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента. При її захисті здобувач показує знання з питань теми, оперує даними дослідження, під час доповіді використовує презентацію, без особливих труднощів відповідає на поставлені питання. У роботі є лише незначні стилістичні недоліки. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 80 %.	Вище середнього (конструктивно-варіативний)	добре
81–75	C	добре	Оцінка виставляється за роботу, яка має дослідницький характер, оформлена за вимогами, які пред'являються до кваліфікаційних робіт, матеріал викладено логічно і послідовно з відповідними висновками, має позитивні відгуки наукового керівника та рецензента з незначними	Середній	добре

Продовження додатку Р

1	2	3	4	5	6
81–75	С	добре	зауваженнями. При захисті роботи здобувач показує знання з питань теми, оперує даними дослідження, відповідає на поставлені питання. У структурі роботи є лише деякі мовностилістичні недоліки. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 75%.	Середній	добре
74–65	D	задовільно	Оцінка виставляється за роботу, яка має дослідницький характер, оформлена за вимогами, які пред'являються до кваліфікаційних робіт, але наявний поверхневий аналіз, матеріал викладено непослідовно та необґрунтовано. Є зауваження рецензента та керівника щодо змісту та методики. До захисту підготовлена презентація доповіді, але наочна інформація не завжди коментується. Основні тези роботи розкриті, але недостатньо обґрунтовані, нечітко сформульовано висновки і рекомендації. При захисті здобувач виявляє невпевненість, показує слабкі знання питань теми, не завжди дає вичерпні аргументовані відповіді на питання. Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень. За допомогою викладача може аналізувати матеріал, виправляти помилки, у т.ч. суттєві. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 70 %.	Середній (репродуктивний)	задовільно
64–60	E	достатньо	Оцінка виставляється за роботу, яка має дослідницький характер, оформлена за вимогами, але має недостатньо критичний аналіз, матеріал викладено непослідовно і необґрунтовано. Є значні зауваження рецензента щодо змісту та методики. Не підготовлена презентація, наочна інформація не коментується. Основні тези роботи розкриті, але недостатньо обґрунтовані, нечітко сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації. При захисті здобувач виявляє невпевненість, показує слабкі знання питань теми, не дає вичерпні аргументовані відповіді на питання. Здобувач відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання та розуміння основних положень і лише за допомогою викладача може виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 70 %.	Достатній	задовільно

Продовження додатку Р

1	2	3	4	5	6
59-35	FX	незадовільно з можливістю повторного захисту	Оцінка виставляється за роботу, яка не має дослідницького характеру, не має аналізу і не відповідає вимогам, які ставляться до кваліфікаційних робіт. Немає висновків або вони носять декларативний характер. У відгуках наукового керівника і рецензента є критичні зауваження. До захисту не підготовлена презентація доповіді. При захисті роботи здобувач у відповіді припускає грубі помилки. Унікальність основного тексту роботи становить не менше 70 %.	Низький (рецептивно-продуктивний)	незадовільно
34-1	F	незадовільно	Оцінка виставляється за роботу, яка не має дослідницького характеру, не має аналізу і не відповідає вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт. У роботі немає висновків або вони мають декларативний характер. У відгуках наукового керівника і рецензента є критичні зауваження. До захисту не підготовлена презентація доповіді. При захисті роботи здобувач не може відповісти на жодне поставлене питання по її темі, не знає теорії. Унікальність основного тексту роботи становить менше 70 %.		

ДОДАТОК С

ОРІЄНТОВНА ТЕМАТИКА КВАЛІФІКАЦІЙНИХ (ДИПЛОМНИХ) РОБІТ

1. Особливості застосування технології медіації у реабілітаційній роботі практичного психолога.
2. Вплив психологічної реабілітації на якість життя ветеранів війни з психічними травмами.
3. Роль психологічної підтримки батьків у процесі реабілітації дітей з аутизмом.
4. Ефективність психологічної реабілітації осіб з алкогольною (наркотичною) залежністю.
5. Роль психологічної підтримки у реабілітації жертв домашнього насильства.
6. Психологічна підтримка та реабілітація осіб з депресією після втрати роботи.
7. Психологічна реабілітація військовослужбовців з посттравматичним стресовим розладом.
8. Використання творчих методик у психологічній реабілітації дітей після поранення.
9. Психологічні умови ефективної реабілітації осіб з порушеннями слуху (зору, мовлення).
10. Особливості психологічної реабілітації осіб, які пережили втрату близької людини.
11. Роль тілесної терапії у психологічній реабілітації осіб з інвалідністю.
12. Психологічна підтримка та реабілітація підлітків з харчовими розладами.
13. Особливості психологічної реабілітації комбатантів.
14. Ефективність групових методик у психологічній реабілітації осіб з ПТСР.
15. Технології психологічної реабілітації жертв сексуального насильства.
16. Роль родинної підтримки у процесі психологічної реабілітації осіб з розладами афективного сприйняття.
17. Психологічна підтримка і реабілітація для осіб із захворюванням на ВІЛ/СНІД.
18. Розвиток усвідомленого ставлення комбатантів до власного здоров'я у процесі реабілітаційної роботи.
19. Організація психологічного супроводу внутрішньо переміщених осіб в умовах воєнного стану.
20. Психологічна підтримка учасників бойових дій у процесі їх адаптації до мирного життя.

21. Психологічне консультування сімей військовослужбовців під час їх реабілітації.
22. Особливості реабілітаційно-психологічної роботи з багатодітними родинами в умовах воєнного стану.
23. Особливості психологічної реабілітації жінок (дітей), які стали жертвами домашнього насильства.
24. Особливості соціально-психологічної реабілітації дітей, які стали свідками військових злочинів.
25. Розвиток резильєнтності внутрішньо переміщених осіб засобами тренінгових технологій.
26. Організація консультативної діяльності практичного психолога в умовах реабілітаційного центру.
27. Психокорекція асоціальних проявів у поведінці комбатантів засобами психодрами.
28. Арттерапевтичні методи у реабілітаційній роботі з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах.
29. Психологічний супровід дітей з особливими потребами засобами арттерапевтичних технологій.
30. Особливості використання ігрових технологій в системі реабілітаційної роботи.
31. Особливості використання методів тілесної терапії у реабілітаційній роботі з учасниками бойових дій .
32. Особливості психологічної реабілітації людей похилого віку.
33. Психологічні особливості реабілітаційного супроводу дітей з особливими освітніми потребами в умовах закладу загальної середньої освіти.
34. Психологічний тренінг як метод реабілітаційного супроводу військовослужбовців.
35. Особливості психологічної реабілітаційної роботи з дітьми, що виховуються в дисфункціональних сім'ях.
36. Організація реабілітаційної роботи психолога з дітьми із сімей трудових мігрантів.
37. Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх психологів-реабітологів в умовах ЗВО.
38. Особливості психологічної реабілітації інтернет-залежних підлітків.
39. Особливості психологічної реабілітації підлітків з суїцидальною поведінкою .
40. Психологічна підтримка дітей учасників бойових дій в умовах загальноосвітнього навчального закладу.
41. Особливості психологічної підтримки безробітних осіб в умовах центру зайнятості.
42. Соціально-психологічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку.

43. Особливості реабілітаційної діяльності психолога в інклюзивному середовищі.
44. Подолання професійних стереотипів у реабілітаційній роботі психолога з учасниками бойових дій.
45. Психологічна адаптація мігрантів до нових соціально-економічних умов як фактор забезпечення їх життєздатності.
46. Психологічний супровід дітей груп ризику в умовах війни.
47. Вплив психологічної реабілітації на якість життя ветеранів війни з психічними травмами.
48. Ефективність групових методик у психологічній реабілітації осіб з ПТСР.
49. Роль родинної підтримки у процесі психологічної реабілітації осіб з розладами афективного сприйняття.
50. Психологічна підтримка і реабілітація для осіб із захворюванням на ВІЛ/СНІД.
51. Психологічна підтримка та реабілітація дітей підліткового віку з розлучених сімей.
52. Вплив культурних аспектів на психологічну реабілітацію осіб зі станом посттравматичного стресу.
53. Ефективність онлайн-терапії у психологічній реабілітації осіб з фобіями.
54. Роль групової підтримки у психологічній реабілітації осіб з алкогольною (наркотичною) залежністю.
55. Роль родинного середовища у психологічній реабілітації дітей з розладами аутистичного спектру.
56. Психологічна реабілітація молоді з агресивно-поведінковими проблемами.
57. Роль психолога в реабілітації молоді з ігровою залежністю.
58. Психологічна реабілітація дорослих з порушеннями сприйняття реальності.
59. Роль психолога в реабілітації дорослих зі станом посттравматичного стресу після аварій.
60. Психологічна підтримка та реабілітація для осіб похилого віку з соціальною ізоляцією.
61. Психологічна реабілітація для дорослих з розладами афективного сприйняття після розлучення.
62. Роль групової терапії у психологічній реабілітації дітей та підлітків з порушеннями споживання їжі.
63. Психологічна підтримка та реабілітація молоді з розладами ідентичності.
64. Використання ігрових методик у психологічній реабілітації дітей з порушеннями рухової активності.
65. Роль творчості у психологічній реабілітації дітей та підлітків з різними порушеннями розвитку.

ДОДАТОК Т
ЗРАЗОК ОФОРМЛЕННЯ ДОДАТКА

ДОДАТОК Г
МЕТОДИКА «ШКАЛА ОЦІНКИ РІВНЯ РЕАКТИВНОЇ
(СИТУАТИВНОЇ) ТА ОСОБИСТІСНОЇ ТРИВОЖНОСТІ»
(Ч. СПІЛБЕРГЕРА ТА Ю. ХАНІНА)

Інструкція: Уважно прочитайте кожне з наведених тверджень і закресліть відповідну цифру справа залежно від того, як ви себе почувате в даний момент. Над питаннями довго не замислюйтеся. Перша відповідь, зазвичай, яка приходить в голову, є найбільш правильною, адекватною Вашому стану.

Таблиця Г.1 – Опитувальний бланк ситуативної тривожності (Спілбергера-Ханіна)

	Ситуація	Ні, це не так	Напевно, так	Вірно	Дійсно вірно
1	Я спокійний	1	2	3	4
2	Мені нічого не загрожує	1	2	3	4
3	Я відчуваю себе напружено	1	2	3	4
4	Я відчуваю жаль	1	2	3	4
5	Я відчуваю себе вільно	1	2	3	4
6	Я розчарований	1	2	3	4
7	Мене хвилюють можливі невдачі	1	2	3	4
8	Я відчуваю себе відпочилим	1	2	3	4
9	Я стурбований	1	2	3	4
10	Я маю відчуття внутрішнього задоволення	1	2	3	4
11	Я впевнений у собі	1	2	3	4
12	Я нервую	1	2	3	4

Продовження додатку Г

13	Я не знаходжу собі місця	1	2	3	4
14	Я напружений	1	2	3	4
15	Я не відчуваю скованості	1	2	3	4
16	Я задоволений	1	2	3	4
17	Я заклопотаний	1	2	3	4
18	Я надто збуджений і мені не по собі	1	2	3	4
19	Мені радісно	1	2	3	4
20	Мені приємно	1	2	3	4

Показник ситуативної (реактивної) тривожності розраховується за формулою:

$$PT = \sum 1 - \sum 2 + 35,$$

де $\sum 1$ – сума закреслених цифр по пунктах 3, 4, 6, 7, 9, 12, 13, 14, 17, 18;

$\sum 2$ – сума закреслених цифр по пунктах 1, 2, 5, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20.

Якщо PT *не перевищує 30*, то, особа, яку опитували, не відчуває особливої тривоги, тобто у неї в даний момент виявляється *низька* тривожність. Якщо сума знаходиться в інтервалі *31-45*, то це означає *помірну* тривожність. При *46 і більше* - тривожність *висока*.

Дуже висока тривожність (> 46) прямо корелює з наявністю невротичного конфлікту, з емоційними і невротичними зривами і з психосоматичними захворюваннями.

Низька тривожність (< 12), навпаки, характеризує стан як депресивний, ареактивний, з низьким рівнем мотивацій. Але іноді дуже низька тривожність у показниках тесту є результатом активного витіснення особою високої тривоги з метою показати себе в «кращому світлі».

ЗМІСТ

Вступ	3
1 Загальні вимоги	5
2 Організація виконання кваліфікаційної (дипломної) роботи	7
2.1 Вибір теми.....	8
2.2 Підготовка до написання роботи, накопичення інформації, робота з літературою	10
2.2.1 Складання плану (змісту) кваліфікаційної роботи	10
2.2.2 Вивчення літературних джерел з проблеми	12
2.2.3 Вимоги до реферування теоретичного матеріалу	14
2.3 Вимоги до написання вступу	16
2.4 Вимоги до написання теоретичної частини роботи	18
2.5 Планування, підготовка та проведення експерименту.....	20
2.5.1 Загальні відомості	20
2.5.2 Вимоги до проведення емпіричного дослідження	23
2.5.3 Опис результатів емпіричного дослідження.....	25
3 Структура і зміст кваліфікаційної роботи	32
4 Оформлення кваліфікаційної роботи	35
4.1 Оформлення висновків	35
4.2 Оформлення переліку джерел посилання	36
4.3 Оформлення додатків	37
4.4 Вимоги щодо оформлення кваліфікаційної роботи	37
5 Рецензування і захист кваліфікаційної роботи	38
6 Критерії оцінювання	42
Література	44
Додатки	45